

Jiří K u b e š

**PROKOP VOJTĚCH ČERNÍN Z CHUDENIC
(1726–1777).**

Český hrabě mezi barokem a osvícenstvím

ABSTRACT

Prokop Adalbert Czernin von Chudenitz (1726–1777). Bohemian Count between the Baroque and Enlightenment

The author reconstructed the hitherto little-known life story of the rich Bohemian count Prokop Adalbert Czernin von Chudenitz (1726–1777). He analysed his upbringing and education, career, financial and family situation, composition of his servants, itinerary and favourite residences, including his involvement in the field of theatre. The data gathered was then used to compare the count with his better-known ancestors, as the author wanted to explain why Prokop Adalbert did not establish himself at the imperial court or in high land offices. Lack of education and financial setbacks were mainly to blame. Subsequently, the author attempted to assess to what extent Count Czernin was influenced by Enlightenment ideas, which he may have become acquainted with already during his grand tour. He concludes that Czernin can be seen not only as a generous and bad manager, but also as a prominent builder or a devout Catholic who was neither a reformer nor a vocal promoter of Enlightenment innovations. Nevertheless, he was fluent in French and established himself in public life as a connoisseur and patron of the theatre who promoted mainly modern German drama aimed not only at the noble elite but also at a middle-class audience. He co-designed the repertoire of the theatre in Kotce (1774–1776) and as director of this theatre he participated in the vernacularisation process, i.e. contributed to the penetration of Enlightenment ideas into Central European society.

Keywords: the Czernins von Chudenitz – 18th century – the Habsburg Monarchy – Baroque – Enlightenment

V roce 2011 vyšla kniha Ivo Cermana s názvem *Šlechtická kultura v 18. století* s podtitulem *Filozofové, mystici, politici*. Autor v ní novátorským přístupem představil, jak se čeští a moravští šlechtici aktivně podíleli coby spisovatelé, filozofové a politici na evropském osvícenství. Inspirován intelektuálními dějinami rekonstruoval podobu a strukturu objevených literárních děl a kontext jejich vzniku a poukázal především na klíčové místo etiky v osvětské filosofii.¹⁾ Ivo Cerman tak výrazným způsobem zasáhl do debaty o podobách a podstatě osvícenství v rakouské monarchii a docenil úlohu, již v procesu recipování osvětských myšlenek sehrála šlechta. Jeho kniha však nemůže být chápána jako komplexní pojednání o šlechtické kultuře té doby, protože nechal stranou řadu souvisejících otázek. Například se soustředil na literární díla sepsaná šlechtici, ale pominul fenomén divadla. Divadelní hry sice šlechtici ve velkém nepsali, ale nacházelo se mezi nimi mnoho podporovatelů divadla a ti jistě také ovlivňovali soudobou tvorbu a dávali najevo svůj vkus výběrem zahraničních děl, jež se inscenovala, a podíleli se zároveň na vernakularizačním zápasu, když začali preferovat představení v německém jazyce.²⁾ Ne všichni tehdejší šlechtici po sobě také zanechali nějaké literární dílo a je otázkou, nakolik ovlivňovaly osvětské myšlenky právě tuto, do jisté míry „mlčící“ většinu urozené společnosti.

V tomto článku bude upozorněno na jednoho z takových šlechticů, kteří dosud zůstali stranou bádání. Jedná se o hraběte Prokopa Vojtěcha Černína z Chudenic (1726–1777), člena starého a v 17. a 18. století velmi mocného českého šlechtického rodu.³⁾ Ivo Cerman se o něm ve své citované práci krátce zmiňuje v souvislosti s jeho studiem u Vitriaria v Leidenu a s posudkem, který si na mladého Černína nechala vypracovat jeho matka a v němž je Prokop Vojtěch líčen jako náladový,

¹⁾ Ivo Cerman, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, zejména s. 5–8.

²⁾ K vernakularizačnímu zápasu typickému pro osvícenství blíže Daniela TINKOVÁ, *Osvícenství jako proces „vernakularizace vědění“*, Cornova 10, č. 2, 2020, s. 11–20, zde s. 13. Autorka sice o divadlu nehovoří, ale používá podobný příklad s operou, v níž tehdy probíhal boj mezi německou a tradiční italskou operou a navrch získávala ta německá. K dějinám divadla v druhé polovině 18. století blíže Alena JAKUBCOVÁ (ed.), *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007. Mezi mecenáše divadla tehdy patřili např. Clam-Gallasové, Clary-Aldringenové, Chotkové, Krakovští z Kolovrat, Lichtenštejnové, Nosticové či Valdštejnové. Viz též hesla v České divadelní encyklopedii, jež je dostupná na http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Kategorie:Star%C5%A1%C3%AD_divadlo_v_%C4%8Desk%C3%BDch_zem%C3%ADch.

³⁾ K dějinám rodu zejména František TISCHER, *Heřman hr. Černín z Chudenic: obraz ze života a činnosti jeho*, Praha 1903–1904; Zdeněk KALISTA, *MLádi Humprechta Jana Černína z Chudenic: zrození barokního kavalíra*, Praha 1932; František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I/4*, Jindřichův Hradec 1936; Zdeněk HOJDA a kol., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*, Praha 2014.

snívý, ponurý a zádumčivý cholerik.⁴⁾ Ve zbytku práce se však autor k Černínovi, jednomu z tehdejších nejbohatších českých šlechticů, nevrací. Otázkou tedy zůstává, jak Prokop Vojtěch později zužitkoval svá studia v Nizozemí a vůbec celou svou kavalírskou cestu⁵⁾ a zda ho osvícenské ideály nějakým způsobem ovlivnily, či zda zůstal myšlenkově zakořeněn spíše v barokním šlechtickém světě. Pokud se totiž badatel pokusí získat informace o jeho dospělém životě, mnoho se toho z dosud publikovaných prací nedozví,⁶⁾ což je v rozporu s faktem, že o jeho otci, dědovi či pradědovi toho víme poměrně hodně.⁷⁾ Jako kdyby stál Prokop Vojtěch ve stínu svých slavnějších předků, jako kdyby se ničím neproslavil a nic významného po sobě nezanechal. Je faktem, že filozofické či politické úvahy po něm určitě nezbyly, navíc nedosáhl (jak ještě uvidíme) na žádný významný úřad. Přesto by neměl být zapomenut a opomíjen, protože, jak bude doloženo, nešlo o žádného bezvýznamného a veřejnosti neznámého člověka. Také bude prozkoumáno, jak Prokop Vojtěch navázal na zásluhy svých poměrně úspěšných a nepřehlédnutelných předků v rakouské habsburské monarchii a proč se mu nepodařilo získat významné zemské či dvorské funkce, což zřejmě vedlo k pozdějšímu nezájmu historiků o tohoto muže.⁸⁾

Aby bylo možné odpovědět na položené otázky komplexněji, je nutné projít základní etapy Černínova života a nastínit jeho životní styl i myšlenkový svět. Proto se první část textu věnuje průběhu jeho výchovy a vzdělání a následuje ji pojednání

⁴⁾ I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 98–99, 251–252 a pozn. 21 na s. 649. Nevíme ale jistě, zda se slova posudku vztahují na Prokopa Vojtěcha, protože je nedatované.

⁵⁾ O ní blíže Jiří KUBEŠ, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013, s. 171–176.

⁶⁾ Základní informace poskytuje zejména F. TEPLÝ, *Dějiny města I/4*, s. 79–181. Jeho sběratelské aktivity krátce připomíná Lubomír SLAVÍČEK, „Sobě, umění, přátelům“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007, s. 53–54; jeho vztah k divadlu shrnuje v kontextu rodinné tradice A. JAKUBCOVÁ (ed.), *Starší divadlo*, s. 125–126.

⁷⁾ Kromě prací citovaných v pozn. 3 srov. dále publikace o jeho otci Františku Josefovi (Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdě pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014, s. 413–465) a o jeho dědovi Heřmanu Jakubovi Aleš VALENTA, *Věřitelem Habsburků. Heřman Jakub Černín za války o dědictví španělské*, Jihočeský sborník historický 80, 2011, s. 23–51; Jiří KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A contribution towards the travel arrangements of Imperial diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171–203; TÝŽ, *Misja dyplomatyczna Hermana Jakuba Czernina z Chudenic w 1695 r. Cesarski ambasador i Rzeczpospolita u schyłku panowania Jana III Sobieskiego*, *Kronika zamkowa*. Roczniki 3 (69), 2016, s. 131–156.

⁸⁾ Většina zjištění a závěrů je vystavěna na výzkumu v Rodinném archivu Černínů (dále RA Černínů) a v dalších fondech uložených v jindřichohradeckém pracovišti Státního oblastního archivu v Třeboni. Výzkum byl podniknut zejména v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, provizorně kart. 382–398, Černínská hlavní pokladna, knihy č. 22–31 a Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 533–534.

o jeho společenském uplatnění. Pak je analyzována jeho finanční situace a majetkové zázemí, bez něhož se žádná významná kariéra budovat nedala. Krátce je pojednáno též o jeho sociálním kapitálu, tj. bude vysvětlena volba jeho manželek a bude představen jeho vlivný tchán, který mu mohl s realizací jeho ambicí pomoci. Následují pasáže o jeho rodinném životě a sidlech, která využíval, přičemž některá zásadním způsobem zformoval. Klíčová je pak otázka jeho mecenátu, protože Černín patřil k milovníkům dobré hudby a zejména divadla. Vše je završeno partií o jeho nečekaném skonu a pohřbu. Předložený text má povzbudit zájem o dějiny Černínů z Chudenic a snad přispěje k tomu, že se v dohledné době dočkáme moderních dějin tohoto významného českého rodu.⁹⁾

Původ, mládí a studia

O nedostatečném prozkoumání života Prokopa Vojtěcha Černína svědčí už to, že starší práce pravděpodobně obsahují chybné datum jeho narození. Snad jen s jednou výjimkou všude stojí, že se narodil Františku Josefovi Černínovi a jeho ženě Marii Isabelle, rozené markýze z Westerloo a hraběnce z Merode, po téměř deseti letech manželství 23. března 1726.¹⁰⁾ Nejvěrohodnější zdroj informací však dosud nikdo nevyužil. Jde o matriku narozených u sv. Víta na Hradčanech, kde stojí, že mladý hrabě spatřil světlo světa o měsíc dříve, tj. 23. února 1726, byl pokřten ještě téhož dne díky arcibiskupské licenci přímo v kapli rodného Černínského paláce na Hradčanech a obdržel úctyhodných 14 jmen.¹¹⁾

⁹⁾ Existují sice publikace Pavel KOBLASA, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematicismus rodových panství*, České Budějovice 2000 či Pavel JUŘÍK, *Czerninové: Nezahyneš ani ohněm, ani mečem*, Praha 2021, obě jsou ale povšechné, shrnují pouze výsledky starších prací a nepřicházejí s novým výzkumem.

¹⁰⁾ Tento údaj uvádějí již soudobé noviny. *Auterní pražské poštowské nowiny* č. 25 z 26. 3. 1726 sdělují, že se Černínova žena „*minulau sobotu ráno w půl páté hodině s gedním čerstwím a spůsobným mladým pánem hrabětem obweselila*“ (tamtéž, poslední strana). Tato informace se pak přebírala nejen v genealogických dílech v druhé polovině 18. století (Gottlob Friedrich KREBEL, *Jährliches genealogisches Handbuch: In welchem der gegenwärtige Zustand von allen Häusern jetztregierender Europäischer Kayer und Könige ... Aus denen neuesten Nachrichten zu finden*, Leipzig 1790, s. 150; Franz Karl WIGGRILL, *Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, Band 2, Wien 1795, s. 179), ale i později, a to jak v rukopisných dějinách rodu Černínů z Chudenic z konce 50. let 19. století sestavených Rudolfem Konstantinem Vratislavem z Mitrovic (Archiv Národního muzea, Genealogická sbírka CH, sign. Ch 4 a, záznam č. 92), tak v moderní literatuře (naposledy P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 746, pozn. 1762).

¹¹⁾ Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. VÍT N5, s. 296: „*Die 23. mensis Februarij Anno 1726 natus est junior comes Illustrissimo ac Excell. Dno. D. Francisco Josepho S. R. Imp.*

Byl to zřejmě nejmladší potomek tohoto páru, protože před ním se narodili čtyři jeho sourozenci a po něm již asi nikdo.¹²⁾ Doba bezstarostného mládí v kruhu rodiny obývající výstavný hradčanský palác, jenž byl na přelomu 20. a 30. let 18. století rušným centrem pražské šlechtické společnosti, však neměla dlouho trvat. Počátek roku 1733 totiž přinesl čerstvě sedmiletému Prokopovi Vojtěchovi hned dvě významné ztráty. Nejprve zemřel 22. února v Praze jeho starší bratr Václav a krátce po něm skonal ve Vídni i jeho otec (6. března).¹³⁾ Oba byli pochováni do rodinné hrobky v kapli sv. Zikmunda v katedrále sv. Víta na Hradčanech.¹⁴⁾ Z malého Prokopa se rázem stal dědic rodinného majetku a na matce bylo, aby se ujala role poručnice a vychovatelky jediného přeživšího syna.

Čekaly ji těžké časy, protože rodinný majetek byl zatížen obrovskými dluhy,¹⁵⁾ synek zřejmě nepatřil mezi skvělé studenty, a navíc měl pravděpodobně s matkou komplikovaný vztah.¹⁶⁾ Přesto musel dostat jako dědic jednoho z nejbohatších českých rodů standardní vzdělání v rámci své vrstvy. Ve třinácti letech získal za hofmistra Johanna Gridlina, a s ním po boku pak absolvoval studia a následné cesty. Vzdělával se v Praze a tamější pobyt završil, jak to tehdy bylo zvykem, jedním akademickým rokem na právnické fakultě (1743–1744). Pak se vydal na relativně krátkou kavalírskou cestu do západní Evropy (říjen 1744 – leden 1746). V jejím rámci

Comiti Tschernin de et in Chudenicz [...] ex Illustrissima ac Excell. Dna. D. Maria Isabella S. R. Imp. Comitissa Czerniniana nata Marchionissa de Westerloo et Comitissa de Merode [...] quem ego P. Antonius Mehler [...] eadem die de speciali licentia [...] in domo Tscherniniana in Hratschin [...] baptizavi, cui imposita sunt nomina sequenti Procopius, Adalbertus, Franciscus de Paula, Josephus, Joachimus, Gabriel, Balthasar, Jo[hann]es Nepom., Wenceslaus, Leonardus, Felix, Carolus Boromaeus, Ignatius, Otto. Levans ejus erat Martinus Swoboda, testes veri Andreas Żywneg, Eleonora Zoblin pauperes, et Carolus Libiczky.“ Matrika se v měsíci asi nemýlí, protože před záznamem o Černinově narození a křtu stojí zápis z 23. 2. a za ním zápis z 27. 2., a pak teprve začínají březnové záznamy. Vydavatel pražských novin měl tedy asi zastaralou informaci a možná ho spletlo, že v roce 1726 připadalo na sobotu jak datum 23. 2., tak 23. 3. Mimochoodem, datum narození 23. února uvádí také vynikající znalec dějin Jindřichova Hradce a jeho majitelů František Teplý ve své práci z roku 1936. F. TEPLÝ, *Dějiny I/4*, vlepený rodokmen Černinů na konci práce.

¹²⁾ Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. VÍT N5, s. 167, 184, 207, 260. Sourozenci se jmenovali Marie Terezie Josefa Antonie Markéta Jana (*18. 4. 1719), Marie Josefa Antonie Anna Norberta Desideria (*23. 5. 1720), Herula Marie Anna Gabriela Josefa Ludmila (*19. 1. 1722) a Václav Jan Nepomucký František de Paula (5. 6. 1724).

¹³⁾ K otcově smrti P. VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 463–464, 764.

¹⁴⁾ Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. VÍT N2Z1, s. 258.

¹⁵⁾ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 737, pozn. 32. V rámci sanace dluhů se muselo hodně černinského majetku prodat. Postihlo to např. palácovou zbrojnicí. Více o tom Vítězslav PRCHAL, *Společensko hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomo-ravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015, zejména s. 85–91 a 215–229.

¹⁶⁾ Viz pozn. 4.

se počítalo se studiem u slavného holandského znalce práva Johanna Jacoba Vitriaria působícího na univerzitě v Leidenu, k němuž už více než dvě desítky let jezdili čeští a rakouští šlechtici, aby ovládli základy moderních právních disciplín.¹⁷⁾ Černín sice do severního Nizozemí dorazil, se starým Vitriariem se na hodinách domluvil (a také mu královsky zaplatil), ale výuce se moc nevěnoval. Částečně se mu asi nechtělo a raději putoval po provinciích; z půlročního nizozemského pobytu strávil dva měsíce na různých cestách. Bral též lekce ve hře na violoncello. Je ale nutné dodat, že ani politická situace nějakému soustředěnému vzdělávání nepřála. Probíhala válka o rakouské dědictví, v roce 1745 došlo k volbě a korunovaci císaře Františka I. (u toho chtěl mladý Černín stůj co stůj být) a Prokop Vojtěch si ještě přál absolvovat pobyt v Anglii a seznámit se s dvorským prostředím britských panovníků. To vše se mu splnilo a hodně mu k tomu dopomohl Johann Joseph Khevenhüller, nejvyšší maršálek dvoru Marie Terezie, zároveň ale i rakouský diplomat a druhý český vyslanec na volbě římského krále, do jehož doprovodu se začlenil v Hannoveru v létě 1745. Domů se vrátil po závěrečné cestě do Porýní a jižního Nizozemí už na počátku roku 1746 a 20. narozeniny tedy oslavil doma.¹⁸⁾

Pouze jeden rok na pražských právech, jen několik málo měsíců v Leidenu a žádné další systematické studium, to vše dává tušit, že Prokop Vojtěch nebyl žádným pečlivým či dokonce nadšeným studentem jako třeba Václav Antonín z Kounic¹⁹⁾ a že místo důkladného vzdělání v právních disciplínách a dalších oborech spoléhal více na sociální kapitál rodu a rozsáhlý rodinný majetek, jenž mu měl zajistit bezproblémovou budoucnost. Že mladý Černín nebyl kdovíjakým čtenářem a přítelem knih, dokládá také pohled do majorátní knihovny deset let po jeho návratu z cest. Katalog z roku 1755 eviduje na 4200 titulů, naprostou většinu z nich však pořídili jeho předkové. Publikaci vydaných po roce 1740 obsahuje jen nepatrné množství, konkrétně 24 titulů. Prokop Vojtěch sice prokazatelně knihy nakupoval (svědčí o tom zachované účty²⁰⁾), avšak v době své kavalírské cesty a v prvních letech své vlády rozhodně nepořizoval knihy nijak masivně. Tyto akvizice ve fran-

¹⁷⁾ Srov. I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 94–100; J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 87–92.

¹⁸⁾ Průběh cesty shrnuje J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 171–176. Černínův kontakt s Khevenhüllerem dokládá *Vollständiges Diarium von der höchst-beglückten Erwehlung des ... herrn, herrn Franciscus ... zum römischen König und Kayser...*, Frankfurt am Main 1746, s. 268 a jeho jméno v seznamu Khevehüllerova doprovodu v příloze tohoto tisku.

¹⁹⁾ Srov. Grete KLINGENSTEIN, *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*, Göttingen 1975, s. 158–253; J. KUBEŠ, *Náročné dospívání*, s. 164–170.

²⁰⁾ Srov. Zuzana ADAMAITIS – Tereza PALIČKOVÁ, *Zpráva o zpracovávání fondu starých tisků Czerninské knihovny uložené v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR*, in: *Bibliotheca Antiqua* 2014. Sborník z 23. konference, Olomouc 2014, s. 41–48, zde s. 44.

couzštině, latině a němčině, zřejmě nakoupené na příkaz jeho matky či hofmistra, přesto odrážely změny v evropské učenécké kultuře.²¹⁾

Nacházejí se mezi nimi standardní právnícká pojednání,²²⁾ různé dějepisné práce,²³⁾ zeměpisná a cestovatelská literatura,²⁴⁾ z tradičních témat je pak možné nalézt oblíbenou příručku o jízdě na koni,²⁵⁾ populární memoáry pruského spisovatele

²¹⁾ Srov. katalog z roku 1755 uložený v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, provizorně kart. 384. Badatelům byl dlouho neznámý. Jako první s ním nedávno pracovaly Z. ADAMAITIS – T. PALÍČKOVÁ, *Zpráva*.

²²⁾ Jedná se o práce protestantských autorů, a to konkrétně o dílo Georga Heinricha Ayrera, göttingenského univerzitního profesora a poddaného britského krále, *Dissertatio de iure connubiorum apud veteres Germanos: Sectio I. De sponsalibus*, Göttingen 1738. Ayser předsedal i obhajobě dalších právnických pojednání, která Černínové pořídili. Jsou to spisy Abraham Gottfried WINCKLER, *Specimen iurisprudentialae consultoriae de abusu iuramentorum e republ. proscribendo...*, Göttingen 1741; Carolus Fredericus WINCKLER, *Commentatio academica de iure dispensandi circa connubia: iure divino non diserte prohibita ad edictum regium Borussicum...*, Göttingen 1742. Černínové zakoupili též revidovanou podobu starší práce (1703) jenského historika a univerzitního profesora Burkharda Gotthelfa Struve. Jedná se o dílo Burkhard Gotthelf STRUVE, *Bibliotheca juris selecta...*, Jena 1743. Toto vydání připravil Christian Gottfried Buder. Z dalších spisů jmenujme práci slavného právního historika Jean DE BARBEYRAC, *Histoire des anciens traités jusqu'à Charlemagne*, Amsterdam 1739.

²³⁾ Z moderních dějin to byla několikasvazková práce na velmi aktuální téma Jean ROUSSET DE MISSY, *Histoire memorable des guerres entre les maisons de France et d'Autriche*, Amsterdam 1748. Jedná se o druhé vydání (první vyšlo 1742) z pera slavného historika a znalce mezinárodního práva. Rousset byl francouzský hugenot žijící v Nizozemí a živil se také jako novinář. Z dalších historických prací z moderní doby jmenujme třísvazkový spis francouzského exjezuity Simona REBOULET, *Histoire du regne de Louis XIV surnommé le grand, roy de France*, Avignon 1744. Černínové ale nakoupili i díla ze starověkých dějin. Srov. první svazek rozsáhlého dějepisného kompendia o 46 svazcích *Histoire universelle depuis le commencement du monde jusqu'à présent ... Tome premier, contenant l'histoire universelle jusqu'à Abraham, l'histoire d'Egypte, & l'histoire des anciens peuples de Canaan*, Amsterdam – Leipzig 1742 nebo klasickou práci římského spisovatele z 2. století po Kr. Aulua Gellia *Noctes Atticae* (vydání Curiae Regnitianae 1741).

²⁴⁾ Tyto práce byly velmi rozmanité. Srov. Jean HUBNER, *Abrégé de la vieille et nouvelle Geographie...*, Amsterdam 1735; *Histoire generale des voyages, ou nouvelle collection de toutes les relations de voyages par mer et par terre...*, Paris 1746 (cesty Portugalců a Angličanů do Asie okolo Afriky); Pierre DE CHARLEVOIX, *Histoire et description generale de Japon*, Paris 1736 (první vydání později velmi známého díla francouzského jezuity); anonymní *Description de la haute Normandie*, Paris 1740 nebo práce o švýcarských lázních David-François DE MERVEILLEUX, *Amusemens des bains de Bade en Suisse, de Schintznach et de Pfeffers*, Londres 1739.

²⁵⁾ Friedrich Wilhelm VON EISENBERG, *L'Art de monter à cheval ou Description du manège moderne dans sa perfection*, Amsterdam – Leipzig 1747. Baron Eisenberg pocházel z německého prostoru a proslavil se jako štolmistr. Šest let strávil ve službách neapolského vicekrále hraběte Dauna, působil ale i ve Vídni, kde učil jízdě pozdějšího císaře Františka Štěpána Lotrinského. Pak se přesunul do Anglie, kde vydal práci *The Art of Riding a Horse* (1727), jež se

le a dobrodruha barona Pöllnitze²⁶⁾ či knihu o ohňostrojích.²⁷⁾ Černínové ale nakoupili též lingvistická díla²⁸⁾ a pojednání ze stále oblíbenějších exaktních věd. U těch se zastavíme podrobněji, protože se v nich odráží moderní filozofické a přírodovědné myšlenky. Antické kořeny tehdejší fyziky odhaloval ve svých dílech francouzský jezuita a profesor matematiky a fyziky v Paříži Noël Regnault, jehož dva spisy z 30. let 18. století Černínové pořídili.²⁹⁾ Zásadnější však bylo, že zakoupili i práci slavného Leidenského profesora, matematika, astronoma a filozofa Willema Jacoba 's Gravesande *Physices Elementa Mathematica, Experimentis Confirmata, Sive Introductio ad Philosophiam ...* (Leiden 1742). 's Gravesande byl totiž propagátorem myšlenek Isaaca Newtona a byl také znám pro své experimenty, při nichž vysvětloval zákony mechaniky. Dalším moderním dílem, jež pochází ze 40. let 18. století, bylo opravené vydání práce *Traité des sens* (Amsterdam 1744) francouzského chirurga Clauda-Nicolase Le Cata, učitele chirurgie a anatomie v Rouenu, kde založil *Académie royale des sciences, belles-lettres et arts* (1744). Právě tam také vyšlo v roce 1740 poprvé výše zmíněné dílo a obratem se dočkalo dalších vydání. Le Cat byl Voltairovým přítelem a propagoval mechanistický přístup k fyziologii. Lidské tělo pojímal jako hydraulický stroj a podle něj tělem protékala systémem trubic nervová síla.³⁰⁾ Do černínské knihovny se dostalo i další dílo o anatomii, fyziologii a patologii, a to z pera velmi praktického augsburského odborníka Frantze Widenmanna, manžela dnes zřejmě slavnější porodní báby Barbary.³¹⁾ Nechyběly

záhy stala standardní prací svého žánru a byla přeložena do několika jazyků. Černín pořídil francouzské vydání.

²⁶⁾ Konkrétně Černínové pořídili druhý svazek jeho práce Karl Ludwig VON PÖLLNITZ, *Nouveaux Mémoires du Baron de Pollnitz, contenant l'histoire de sa vie*, Frankfurt 1738.

²⁷⁾ François FREZIER, *Traité des feux d'artifice pour le spectacle*, Paris 1747. Práce o zábavných ohňostrojích vyšla poprvé již v roce 1706, toto je revidované vydání.

²⁸⁾ V knihovně se nacházel spis českého jezuita a vynikajícího hebraisty Franze HASELBAUE-RA, *Lexicon Hebraico - Chaldaicum una cum capitibus dictionum seu abbreviaturis in libris et scriptis Judaeorum passim occurrentibus*, Praha 1743. Dále srov. Hermannus HUGO, *De prima scribendi origine et universa rei literariae antiquitate*, Trajecti ad Rhenu 1738 (reedice starší práce flanderského jezuita a jednoho ze spoluzakladatelů barokní emblematicky z roku 1617); *Ausonii Popmae Frisii De differentiis verborum Libri IIII item De usu antiquae locutionis Libri II iam denuo insigniter aucti ab Adam Daniel Richtero...*, Lipsko – Drážďany 1741 (zajímavé je, že se jedná o práce z předbělohorské doby, jež upravil k vydání Adam Daniel Richter, rektor z Annaberku, který se v té době též zabýval teorií divadla).

²⁹⁾ Noël REGNAULT, *Entretiens physiques d'Ariste et d'Eudoxe, ou physique nouvelle en dialogues*, Amsterdam 1732; TÝŽ, *L'origine ancienne de la physique nouvelle...*, Amsterdam 1735.

³⁰⁾ Heinrich ROHLFS, *Lecat oder Le Cat (Claude Nicolas)*, in: Johann Samuel Ersch – Johann Gottfried Gruber (edd.), *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, 2. Sektion, 42. Teil, 1888, s. 341.

³¹⁾ Frantz WIDENMANN, *Collegium Chyrgicum, oder Sonderbare, teutsche Wund-Artzneyische Versammlung*, Augsburg 1739. Srov. Hana JADRŇÁ-MATĚJKOVÁ, *Neznalé báby a vzdělání*

také některé další přírodovědecké spisy,³²⁾ ale ve velkém se taková díla pro černínskou knihovnu opravdu nepořizovala.

Katalog z roku 1755 také neobsahuje žádné publikace vydané po roce 1750.³³⁾ Je evidentní, že většina děl se kupovala v době, kdy hrabě Prokop Vojtěch navštěvoval školy a vydal se na kavalírskou cestu, protože se měl seznámit s tím, co hýbe světem. Po návratu pořídil jako jednu z mála knih i tisk o volbě Františka I. římským králem a jeho korunovací císařem, vydaný ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1746.³⁴⁾ Akvizicí této práce si Prokop Vojtěch zřejmě chtěl připomenout svůj pobyt ve městě v době volebních jednání, vždyť jeho jméno se v tomto tisku hned dvakrát objevilo. Tehdy jistě měl důvody vidět svou budoucnost růžově. Na přelomu let 1745 a 1746 si totiž vybral nevěstu, dceru perspektivního a vlivného říšského vicekancléře Rudolfa Josefa Colloreda (blíže se s ním seznámil právě v době předvolebních jednání ve Frankfurtu nad Mohanem), jež se jmenovala Marie Antonie a již pak ve Vídni na počátku léta 1746 pojal za manželku. Zásnuby se konaly v přítomnosti mnoha významných dvořanů 20. června³⁵⁾ a sňatek šest dní poté.³⁶⁾ Cesta ke dvoru se zdála být otevřená, protože málokdo měl tchána s tak rozsáhlými styky.

lékaři. Konstrukce (ideální) porodní báby a strategie vytváření autority ve spisech autorek a autorů raně novověkých porodnických příruček z německojazyčných oblastí, dizertační práce Univerzity Palackého, Olomouc 2015, s. 126–127.

³²⁾ Např. Antoine-Joseph DÉZALLIER D'ARGENVILLE, *L'histoire naturelle éclaircie dans deux de ses parties principales, la lithologie et la conchyliologie...*, Paris 1742.

³³⁾ Nejmladším tiskem je *Jacobi Tirini ... Commentarius in Sacram Scripturam*, Venetii 1750, ovšem v tomto případě se jedná o jedno z pozdějších vydání velmi populárního biblického komentáře antverpského jezuita Jacoba Tirina.

³⁴⁾ Pod názvem „*Beschreibung der Wahl Francisci I. zum römischen Kayser*“ se zřejmě ukrývá práce *Vollständiges Diarium von der höchst-beglückten Erwehlung des Herrn Franciscus ... zum Römischen König und Kayser*, Frankfurt 1746.

³⁵⁾ Svatební smlouva z Vídne z 20. 6. 1746 je uložena v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 382. Svědky za nevěstu byli její otec Rudolf Josef Colloredo, dále pak knížata Karel Maxmilián z Ditrichštejna, Jindřich Josef z Auersperku a další významní lidé (hrabata Jan Arnošt ze Schaffgotsche, Johann Wilhelm von Wurmbbrand, Ferdinand Bonaventura /II./ z Harrachu, Josef Jan Maxmilián Kinský). Na ženichově straně se podepsali jako zástupci otce Filip Josef Kinský, dále pak kníže Johann Wilhelm von Trautson a hrabata Corfitz von Ulfeldt, Fridrich August z Harrachu, Johann Josef von Khevenhüller a Karel zu Salm.

³⁶⁾ Rudolf KHEVENHÜLLER-METSCH – Hans SCHLITTER (edd.), *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Oberhofmeister, 1742–1776 II: 1745–1749*, Wien – Leipzig 1908, s. 95 (zásnuby) a 98 (svatba). Zásnub v domácnosti říšského vicekancléře Colloreda se Khevenhüller osobně zúčastnil: „Den 20. [...] ich bei dem Herrn Reichs Vice Canzler zu Mittag gespeist und selben Abend dem Versprechen seiner ältesten Tochter Antoniae mit dem Majorats Herrn Graffen Procop Czernin, kaiserl. Cammerherrn und größern Land Rechts Beisitzern in Böhmen, als dises leztern Beistand beigewohnt habe.“

Černínova kariéra

Na začátku se zdálo, že vše půjde hladce. Urozeností, bohatstvím či zásluhami předků, kterých si tehdejší elita velmi cenila, hrabě disponoval a s tchánovou protekcí v zádech se mohl pustit do budování kariéry. Nejpozději v první polovině roku 1746 se stal císařským komorníkem³⁷⁾ a v době sňatku už věděl, že bude za krátko jmenován přísedícím zemského soudu v Království českém. To se na konci června stalo a ve jmenovacím dekretu byly zmíněny právě zásluhy jeho předků.³⁸⁾ Někdy před rokem 1750 se též stal dolnorakouským zemským radou, což byla jedna z nižších funkcí v dolnorakouské zemské vládě.³⁹⁾ Kromě toho po otci držel také čestnou funkci nejvyššího dědičného šenka Království českého.

Jeho otec, děd i praděd se u dvora nikdy výrazně neuplatnili, neboť zastávali „jen“ vysoké úřady v zemské vládě v Čechách, takže mladý Černín mohl svou výchozí pozici brát jako velmi výhodnou, vždyť mohl významně pozvednout svůj rod a zviditelnit jej ve dvorské společnosti. Kdo však po jeho slibném startu v druhé půli 40. let čekal rychlý služební postup, ten musel být zklamán, protože žádné povýšení nenásledovalo a navíc v roce 1758 pozbyl funkci dolnorakouského zemského rady.⁴⁰⁾ Teprve v roce 1772 se dočkal titulu skutečného tajného rady, to ale byla čestná hodnost, kterou držely desítky dalších šlechticů.⁴¹⁾ Nakonec tedy Prokop Vojtěch žádnou vysokou zemskou, natož pak dvorskou funkci nezískal a v tomto ohledu zásluhy svých předků nerozmnožil. Zdá se, že na to ani nebyl připraven, protože v dobách reforem habsburské monarchie potřebovala Marie Terezie a její administrativa vzdělané a zasloužilé šlechtice a Černín nebyl ani jedno. Nedotáhl svá právnícká studia ani neabsolvoval žádnou diplomatickou misi, jež by jeho pověst vylepšila. Jeho kariérní neúspěch však nelze vysvětlit jen tím. Vypadá to, že na vině byly do značné míry i daleko prozaičtější důvody, a to finanční problémy.

³⁷⁾ Ve svatební smlouvě je již titulován jako císařský komorník. Je uložena v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 382.

³⁸⁾ Stojí v něm, že funkci získal zejména „*in ansehung deren von seiner familie umb Ihro Majestät und [...] ertz-hauß [...] erworbenen stattlichen verdiensten*“. Originál dekretu z Vídne z 30. 6. 1746 je uložen tamtéž. V dekretu je zmíněno, že toto místo se uvolnilo při povýšení hraběte Ferdinanda Kokořovce z Kokořova na místo nadpočetného místodržitele. Originál poslal hraběti z Vídne jeho agent Johann Heinrich Schmidt. Tamtéž, agentův dopis z 16. 7. 1746.

³⁹⁾ Jako jediný to zmiňuje v dolnorakouských dějinách skvěle zbehlý F. K. WIGGRILL, *Schauplatz*, s. 179.

⁴⁰⁾ Tamtéž.

⁴¹⁾ Dokladem o zisku titulu je vyrozumění purkrabského úřadu v Praze z 14. 4. 1772, v němž hraběte Černína žádají, aby vrátil zlatý komornický klíč. Prý je pravidlem, že když se komorník stane skutečným tajným radou, musí klíč pod pokutou 50 dukátů vrátit nejvyššímu komorníkovi a jeho úřadu. Viz SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 394.

Černínova finanční situace

Je to s podivem, vždyť pozemkový majetek řadil Prokopa Vojtěcha mezi nejbohatší české šlechtice. Otec mu sice zanechal velké dluhy, ale poručnická správa je postupně umořovala.⁴²⁾ Když se mladý Černín vrátil z cest, odhadovali jeho úředníci, že rodinný fideikomis se sice ztenčil, ale stále měl hodnotu přes 1 429 000 zl. Skládal se z panství Chocomyšl (169 000 zl.), Chudenice (45 900 zl.) a Švihov (129 500 zl.) v Plzeňském kraji, Jindřichův Hradec (463 400 zl.) v Bechyňsku, Krásný Dvůr (76 500 zl.), Sedčice (47 800 zl.), Milčoves (38 200 zl.) a Petrohrad (140 500 zl.) na Žatecku, ze slezského panství Schmiedeberg (dnes Kowary v Polsku, 216 600 zl.) a z paláce v Praze (100 000 zl.). Navíc ještě Černín disponoval různými alodními statky v hodnotě přes 728 000 zl, z nichž nejlukrativnější zřejmě byly ty umístěné v okolí Prahy. Patřily mezi ně Kbely, Satalice, Vinoř a několik dalších zboží. Když se k tomu přičetla hodnota mobilií, knihovny, obrazů a kapitálových aktiv, odhadoval se černínský majetek na skoro 2 238 000 zl.⁴³⁾ Prokop Vojtěch prý tehdy mohl počítat s ročními příjmy z patrimonia přes 100 000 zl., což jej řadilo na třetí příčku v celém království. Bohatší byla jen knížata Lobkovicové a Schwarzenberkové.⁴⁴⁾

To jsou příznivá čísla, ovšem elaborát z roku 1745 zároveň sděloval, že na statcích stále vážnou dluhu a jsou pojištěny hypotéky ve výši 652 000 zl. Jen matce měl podle svatební smlouvy vyplátit ještě 98 000 zl.⁴⁵⁾ Mladý hrabě se o tom všem podrobně dozvěděl po návratu z cest, když po dosažení zletilosti převzal své statky,

⁴²⁾ Zadlužení černínského dominia, jež způsobil především František Josef Černín, analyzoval A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 158–169. Za svůj život prý tento aristokrat nahromadil pasiva v hodnotě astronomických 3,3 milionu zlatých. Už na sklonku svých dnů však část dluhů uhradil, protože se mu podařilo alodizovat část fideikomisu. Další statky (v hodnotě 1,6 milionu zl.) prodali poručníci.

⁴³⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 382, soupis jmění a dluhů z 31. 12. 1745, podepsán Wenzel Anton Kuzele.

⁴⁴⁾ Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 172, jenž čerpal z údajů shromážděných v práci Eila HASSENPFUGELZHOLZ, *Böhmen und die böhmischen Stände in der Zeit des beginnenden Zentralismus. Eine Strukturanalyse der böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhundert*, München – Wien 1982, s. 335 an. Roční příjmy z černínských statků prý od dob Františka Josefa klesly o více než třetinu. Uvádí to A. VALENTA, *Lesk a bída*, s. 168. V roce 1747 měl Prokop Vojtěch k dispozici z panství příjem ve výši zhruba 106 500 zl. Viz SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Černínská hlavní pokladna, kn. 23.

⁴⁵⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 382, soupis jmění a dluhů od W. A. Kuzele. Mezi nejvýznamnější věřitele či držitele hypoték pojištěných na černínských statcích patřili kromě Černínovy matky jezuité z české provincie (55 500 zl.), Antonín Colloredo (36 000 zl.), Antonín Filip z Losinthalu (30 000 zl.), Marie Ludmila Černínová z Chudenic (20 000 zl.), vdova Anna Terezie z Kolovrat, rozená z Trauttmansdorffu (20 000 zl.), svatovítská kapitula (18 000 zl.), dr. Scherzer (12 000 zl.) či pražská arcibiskupská konzistoř (10 000 zl.).

a tím skončila poručenská správa.⁴⁶⁾ V dubnu 1746 se však před odjezdem na ženitbu do Vídně rozhodl, že správou svých statků pověří dočasně opět svou matku, čímž si značně ulehčil situaci.⁴⁷⁾ V září 1747 pak došlo ještě k prodeji slezského Schmiedebergu pruskému králi za 216 630 zl.⁴⁸⁾ Mohlo by se tedy zdát, že nadále byly podnikány kroky k ozdravení rodinných financí.

Prokopu Vojtěchovi však nebylo dopřáno, aby svou finanční situaci stabilizoval. V následujících letech totiž ke zbytku pasiv přidělal vlastní poměrně rozsáhlé dluhy, s nimiž mu už matka nedokázala pomoci, a musel se obrátit na panovnici. V roce 1751 mu císařovna Marie Terezie povolila dočasně zříditi hypotéku 30 000 zl. a pojistit ji na fideikomisu, aby se dostal z nejhorších problémů.⁴⁹⁾ To ale nepomohlo, a proto byla Černínova matka na jaře 1753 zbavena správy panství, kterou převzal sám Prokop Vojtěch.⁵⁰⁾ Ani pak ale nenastalo kýžené zlepšení, protože už po půl roce hledal hrabě Černín spolumadministrátora panství, neboť na svých českých statcích moc nepobýval a někdo nahromaděné problémy musel intenzivně řešit. Matka tehdy odmítla se této funkce znovu ujmout a hrabě vstoupil v jednání s baronem Václavem Kazimírem Netolickým z Eisenberku, prezidentem české královské reprezentace, komory a nejvyšším sudím dvorským (v pramenech je vychválen jako „*ein eigener wohl erfahrner oberwüthschaffts-director*“). Dohodli se na způsobu řešení finančních problémů,⁵¹⁾ které císařovna v březnu 1754 schválila.⁵²⁾

Toto vyjednávání však prosáкло na veřejnost. Vše dospělo tak daleko, že se Černínovy potíže nejen otevřeně diskutovaly ve vídeňské dvorské společnosti, ale před

⁴⁶⁾ Tamtéž, Prokop Vojtěch Černín hospodářskému inspektorovi Ferdinandu Františkovi Hecklovi, Hořín, 23. 3. 1746. Dává mu vědět, že přebírá statky a že ponechává všechny služebníky ve funkcích. Protože však zakrátko vyrazí na cestu do Vídně, kde se delší čas zdrží, mají podávat zprávy jeho matce a řídit se její vůlí.

⁴⁷⁾ Tamtéž, dopis Marie Isabelly synovi z Hořina z 18. 4. 1746.

⁴⁸⁾ Kupní smlouva je uložena tamtéž, prov. kart. 383.

⁴⁹⁾ Tamtéž, prov. kart. 384, opis dopisu, kterým byl o černínské hypotéce informován nejvyšší sudí dvorský a prezident královské reprezentace a komory Václav Kazimír Netolický z Eisenberku, Praha, 20. 4. 1751. Stojí v něm, že oněch 30 000 zl. má „*hypothecam generalem auf die gräf. tscherninische fidei-commis-güther constituiren, mithin die andrünglichsten debita damit abtilgen können*“. Hypotéka byla povolena na tři roky od počátku roku 1752 s tím, že každoročně se mělo splatit 10 000 zl., a fideikomis se tak měl do třech let hypotéky zbavit.

⁵⁰⁾ Tamtéž, dekret Nejvyššího soudního úřadu (*Oberste Justizstelle*) z 8. 5. 1753, Vídeň. Ve věci Černínových dluhů prý zasedla zvláštní dvorská komise a na její radu císařovna rozhodla přenechat Prokopu Vojtěchovi administraci panství Jindřichův Hradec s povinností vždy na konci roku složit účty do rukou rady Nejvyššího soudního úřadu hraběte Františka Ferdinanda ze Schrattenbachu. Věřitelé se od té doby měli obracet na dr. Josefa Azzoniho, Černínova právníka.

⁵¹⁾ Tamtéž, dohoda o koadministraci černínských statků, listopad 1753.

⁵²⁾ Tamtéž, povolení z 22. 3. 1754.

hrabětem jako neplatičem dluhů varovaly i místní noviny! Zřejmě to byla docela ostuda, protože se v novinách *Wienerisches Diarium* mohli všichni dočíst, že Prokop Vojtěch sice měl nějaké dluhy po předcích, ovšem přidal k nim vlastní, z nichž řada prý vznikla pouze „aus Güte seines Gemüts“. Pisatel vyhodnotil situaci jako vážnou, protože hrabě sice měl mnoho alodních statků, přesto však dluhy zatížil i fideikomis. Naštěstí prý Černín pochopil bezvýhodnou situaci a prozíravě sám požádal královnu o stanovení spoluadministrátora všeho svého majetku. Hrabě se vyjádřil, že chce „*seinem gar zu guten Gemüt gewisse Schranken selbst zu setzen*“, a zavázal se, že už si nevezme jedinou půjčku. Jakékoliv černínské finanční transakce byly od té doby povoleny pouze tehdy, když je schválil kromě hraběte i koadministrátor baron Netolický. Pisatel novinového článku jedním dechem dodával, že takové rozhodnutí je v řadách zadlužené šlechty bezprecedentní, a velmi oceňoval Černínovu upřímnou snahu se špatným stavem něco dělat. Koadministrační instrument měl být vložen do desek zemských, aby nabyl právní moci. Pro Černínovu rodinu to bylo považováno za nejlepší možné řešení, Prokop Vojtěch sám ale jistě nejasal, že je jeho jméno v takovém kontextu zmiňováno v nejčtenějších vídeňských novinách a že je naznačováno, že je dobrák a špatný hospodář.⁵³⁾ Je evidentní, že se hrabě neinspiroval zdatnými podnikateli mezi šlechtou té doby, mezi něž patřili např. Jan Josef z Valdštejna, František Karel Swéerts-Sporck či Jan Ludvík Harbuval-Chamaré, kteří zakládali první manufaktury, intenzivně se sami angažovali ve správě svých statků, realizovali progresivní hospodářské kroky, a byli dokonce vyhledáváni jako poradci v hospodářských záležitostech.⁵⁴⁾

Přesto se Černínova finanční situace posléze přeci jen začala lepšit, ovšem nikdy nebyla zrovna ideální. Hrabě měl totiž i neuvěřitelnou smůlu. V roce 1773 postihly jeho panství hned několikrát devastující požáry, které napáchaly obrovské škody. Prokop Vojtěch se opětovně obrátil na královnu s žádostí o pomoc. V memoriálu prosil Marii Terezii o povolení zatížit fideikomis novou hypotékou ve výši 100 000 zl. Zdůvodnil to špatnými roky a pěti požáry, jež stihly jeho statky. Nejhorší prý byly následky červeného kohouta v Jindřichově Hradci dne 13. června.⁵⁵⁾ Za

⁵³⁾ *Wienerisches Diarium*, 20. 3. 1754, část nazvaná *Notification*, Vídeň, 16. 3. 1754.

⁵⁴⁾ Jiří HRBEK, *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*, in: Zdislava Röhner (ed.), *Wallenstein und noch viel mehr. 850 Jahre Familie Waldstein*, Wien 2009, s. 117–131; Ferdinand MENČÍK, *Das ökonomische System des Grafen Swéerts-Sporck*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 27, 1899, s. 233–286; Veronika ČAPSKÁ, *Mezi texty a textiliemi. (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*, Praha 2016, s. 175–198; Bohumír SMUTNÝ, *Johann Ludwig Graf von Harbuval und Chamaré. Manufakturunternehmer und Merkantilist der Theresianischen Ära in Böhmen*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek (edd.), *Adel und Wirtschaft. Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne*, München 2009 s. 85–119.

⁵⁵⁾ O požáru více níže v části Černínův itinerář a oblíbená sídla.

oběť mu tehdy padlo 63 měšťanských domů, kostel sv. Alžběty, a dokonce samotný zámek, jenž „*bies in grund eingeäschert worden*[ist]“. Požár pak v Jindřichově Hradci řádl znovu o dva týdny později (25. června, shořelo 17 měšťanských domů). Do toho hořelo 22. června ve Švihově (prý byla zničena většina města včetně panského ovčína), 20. srpna v Blšanech na panství Krásný Dvůr a 18. září postihl požár i Černínovu oblíbenou rezidenci v Chocomyšli a zcela zničil tamní nově vybudovaný zámek a poplužní dvůr. Hrabě odhadoval škody na skoro 200 000 zl., a proto žádal o hypotéku, aby si mohl upravit k obývání zámky Petrohrad a Jemčinu, aby mohl obnovit Chocomyšl a pomoci svým strádajícím poddaným. Ve zdůvodnění žádosti zmínil Prokop Vojtěch ještě jeden motiv. Jeho špatná finanční situace prý byla také zapříčiněna výdaji, jež měl s dětmi. Těch bylo momentálně třináct a hrabě argumentoval, že jim přeci musí poskytnout přiměřené vzdělání a výchovu.⁵⁶⁾ Proto je nutné prozkoumat jeho rodinnou situaci a zamyslet se nad tím, jakou a v jakém duchu dostaly jeho děti výchovu a vzdělání.

Rodina a služebníci

Již bylo sděleno, že se hrabě v roce 1746 oženil ve Vídni s dcerou říšského vicekancléře Rudolfa Josefa Colloreda. O jejich manželském soužití toho ale bohužel výzkum v Rodinném archivu Černínů mnoho neprozradil. Informací z let 1747–1756 se tu obecně dochovalo velmi málo.⁵⁷⁾ Mladému páru se nicméně narodilo několik potomků. Dlouho to byly jen dcery. Nejstarší se jmenovala Marie Gabriela (25. 5. 1747), následovala Marie Josefa (21. 12. 1748), Marie Antonie (30. 3. 1750) a Marie Isabella (2. 3. 1756). Zatímco první dvě se narodily v Praze,⁵⁸⁾ další porody se odehrály ve Vídni,⁵⁹⁾ kde Černínové v 50. letech 18. století pravidelně pobývali. Tam se také 9. června 1757 narodil vytožený dědic Jan Rudolf.⁶⁰⁾ Jeho druhé jméno jednoznačně odkazuje na mocného Černínova tchána. Dalších vnoučat se však

⁵⁶⁾ Nedatovaný opis Černínova memoriálu Marii Terezii (zřejmě z podzimu 1773) je uložen v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 395. Hrabě žádal o „*ein darlehen pr m/100 fl dergestalten aufnehmen und landtäfl. versichern zu können, daß die ersten 6 jahre von aller capital zahlung befreyet, so dann aber dieses aufgenommen darlehen anwiederum alljährlich mit 5000 fl abzustossen schuldig und gehalten seyn solle.*“

⁵⁷⁾ Tamtéž, prov. kart. 383–384.

⁵⁸⁾ Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. VÍT N5, s. 569, 581.

⁵⁹⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 385, jistý Weber oznamuje černínskému sekretáři, že se dnes večer v 8:30 narodila hraběnce dcerka Marie Isabella. Vídeň, 2/3. 3. 1756.

⁶⁰⁾ Tamtéž, Johann Wenzel Krail, hejtman panství Petrohrad, gratuluje Prokopu Vojtěchovi k narození syna, Petrohrad, 29. 6. 1757. Dostal jeho list z Vídně z 23. 6. 1757 a gratuluje k narození „*einen jungen frisch und gesunden majorat herrn*“. Dále informuje o oslavách na panství.

říšský vicekancléř od své nejstarší dcery nedočkal, protože ta už 2. října toho roku nečekaně (a tudíž bez testamentu) zesnula. Stalo se to během návštěvy na panství Petrohrad a na vině byly neštovice. Její tělo bylo následně dopraveno poštovním kočárem do Prahy, krátce bylo vystaveno na Hradčanech v kapli sv. Matouše před Černínským palácem a večer 5. října byla pohřbena do černínské hrobky v katedrále sv. Víta.⁶¹⁾ Zajímavé v této souvislosti je, že poručníkem nezletilých dětí byl jmenován jejich děd Rudolf Josef Colloredo, což nebylo zvykem, pokud byl otec dětí na živu. Je evidentní, že úřady tehdy neměly v hospodářské schopnosti Prokopa Vojtěcha Černína důvěru.⁶²⁾

Za necelé dva roky, 26. července 1759, se Prokop Vojtěch oženil podruhé, a to ve farním kostele v Dolní Lukavici. Jeho vyvolenou se stala baronka Marie Terezie Rajská z Dubnic.⁶³⁾ Tentokrát si Černín vybral zcela jinou partii, a vysloužil si tím velkou nemilost své matky,⁶⁴⁾ jež kdysi jásala nad snachou z rodu Colloredů s vazbami do vídeňského dvorského prostředí. Rajští totiž byli jen baroni a nikdo z nich se svými konexemi nedal srovnat s Rudolfem Josefem Colloredem. Nevěstin otec František Václav Rajský, generál polní strážmistr v rakouské armádě, byl již po smrti (padl v bitvě u Hlohova s pruskou armádou v roce 1741) a matka Marie Aloisie, rozená Lažanská z Bukové se znovu provdala za hraběte Ferdinanda Maxmiliána Morzina na Dolní Lukavici.⁶⁵⁾ Ten je dodnes připomínán jako mecenáš slavné

⁶¹⁾ Tamtéž, vyúčtování nákladů na léčbu hraběnky Černínové a na její pohřeb z petrohradské pokladny (345 zl.), zpečetili a podepsali hejtman Krail a ostatní úředníci panství Petrohrad, 10. 10. 1757. Manželé dorazili do Petrohradu 23. 9. a Marie Antonie si prý stěžovala na velkou zimu. Hned 24. 9. ulehla a nepřijala delegaci poddaných, kteří jí přišli gratulovat k narození syna. Hrabě hned povolal lékaře z Prahy (dr. Kirchmayera), jenž dorazil 26. 9. Toho dne se na jejím těle objevily „*kinderblattern*”. Hrabě nechal sloužit zvláštní pobožnosti u chyšských karmelitánů a rabštejnských servitů. Vše ale bylo marné a hraběnka 2. 10. odpoledne mezi 16. a 17. hodinou (zaopatřena svátostmi farářem z Buškovic) skonala. Podle dalšího účetního materiálu z Prahy z konce roku 1757 (tamtéž, účty pokladníka Johanna Franze Hubalka) přišel pohřeb celkem na 1371 zl.

⁶²⁾ Tamtéž, prameny k vypořádání pozůstalosti po Marii Antonii z června 1758. Toho se ujala ve Vídni zejména její matka a uspořádala dokonce veřejnou dražbu. Potomkům zbyl kapitál ve výši cca 42 000 zl.

⁶³⁾ Tamtéž, prov. kart. 386, opis oddacího listu z 29. 4. 1896. Nevěsta podle tohoto dokumentu nesla celé jméno Herula Terezie Rajská z Dubnic, oddávajícím knězem byl její příbuzný Timotheus Rajský, jezuitský provinciál v Čechách, a svědky otec a syn Ferdinand Maxmilián a Karel Josef Morzinové.

⁶⁴⁾ Negativní postoj matky je dokumentován v několika zdrojích. Jednak v důvěrných francouzských listech Marie Vileminy Morzinové (sestry Marie Terezie Rajske) hraběti Černínovi z první půli roku 1759 (tamtéž) a také v dopisu Černínova nastávajícího švagra plukovníka Rajskeho z Dubnic z 26. 6. 1759 (tamtéž).

⁶⁵⁾ Svatební smlouva uzavřená na Dolní Lukavici 25. 7. 1759 se dochovala tamtéž a je zajímavé, že ji dosvědčili i někteří vysoce postavení zemští úředníci. Na straně ženicha to byli František

ho skladatele Josepha Haydna, jehož v roce 1758 pověřil vedením své kapely. Nikdo z blízkých příbuzných nevěsty tedy nedisponoval vysokými funkcemi ve státní správě. Nadšením zřejmě nesršeli ani Colloredové, kteří stejně jako Černínova matka chybí v soupisu adresátů dopisů, jimiž novopečení manželé oznamovali příbuzným a přátelům svůj sňatek.⁶⁶⁾ Každopádně Prokop Vojtěch s rodinou Colloredů nadále udržoval blízké vztahy, protože se starali o výchovu jeho dětí z prvního manželství. Pravidelně mu psala zejména jeho tchyně Marie Gabriela.⁶⁷⁾

Z druhého manželství se hraběti Černínovi narodilo v letech 1761–1775 dalších 11 dětí, z toho čtyři hoši. Celkem tedy měl 16 dětí (z toho šest synů) a deset potomků otce přežilo. Dva jeho synové položili život ve válkách s revoluční Francií a další dva založili rodiny. Kromě dědice fideikomisu Jana Rudolfa (1757–1845) se jednalo o Wolfganga Mariu (1766–1813), jenž původně vstoupil do maltézského řádu, ale po smrti ostatních bratrů se rozhodl pro světský život. Když hrabě Černín žádal v roce 1773 císařovnu o povolení nové hypotéky, postěžoval si též, že má velké výdaje s dcerami. Konkrétně uváděl, že Marie Josefa se stala dvorní dámou, Marie Antonie se vdala a Marii Terezii musel hradit pobyt v prestižním klášteře v Nivelles u Bruselu.⁶⁸⁾ Zejména vdavky přišly na nemalé sumy peněz. Pět jeho dcer se nakonec vdalo, přičemž otec stihl zajistit svatbu dvěma z nich. Marie Gabriela si nejprve vzala Jana Václava z Trauttmansdorffu (1766 v Jemčině) a posléze pozdějšího nejvyššího purkrabí Království českého Jindřicha Františka z Rottenhanu (1772).⁶⁹⁾ Marie Antonie pojala za chotě Jana Nepomuka z Lützow (1772 v Praze), pozdější-

Leopold Buquoy, Josef Vilém z Nostic, Prokop Krakovský z Kolovrat a jeho mladší bratr Jan Nepomuk Krakovský z Kolovrat. Na straně nevěsty se podepsali její matka Marie Aloisie Morzinová, rozená Lažanská a dále Filip Krakovský z Kolovrat, nevěstin nevlastní otec Ferdinand Maxmilián Morzin, jeho syn Karel Josef Morzin a František Věžník z Věžník. Nevěsta dostala věno 3000 zl., ženich jej obvěnil 50 000 zl. (pojištěno na panství Jindřichův Hradec) a na živobytí v manželství dostala nevěsta tzv. *Spenadel- und Spielgeld* ve výši 1500 zl. ročně. V případě ovdovění měla, pokud ponese jméno Černínová, dostávat ročně 3000 zl. a k tomu 300 zl. příspěvku na vdovské sídlo.

⁶⁶⁾ Tamtéž, předtištěná parte byla expedována 10. a 14. 8., ale byla antedatována k 29. 7. 1759. V seznamu, který obsahuje 40 jmen, je též evidováno, kdo z oslovených odpověděl. Pokud to-muto pramenu můžeme věřit, pak se polovina adresátů neozvala.

⁶⁷⁾ Tamtéž, dopisy Marie Gabriely Colloredové hraběti Černínovi z Vidně z 6. 10., 27. 10., 7. 11., 24. 11., 22. 12. a 26. 12. 1759.

⁶⁸⁾ Nedatovaný opis Černínova memoriálu Marii Terezii (zřejmě z podzimu 1773) je uložen v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 395.

⁶⁹⁾ Georg WACHTEL, *Memoiren des gräflich Černin'schen Schlosses Gestütthof nächst Neuhaus*, s. 10; několik dopisů Marie Gabriely otci ze 70. let 18. století je porůznu dochováno v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396–397. V listu z Wetzlaru z 21. 4. 1776 jej např. informovala o své cestě po říši (navštívila Würzburg, Hanau, Frankfurt nad Mohanem, Mohuč či Wetzlar).

ho prezidenta dvorské válečné rady salcburského knížete-arcibiskupa.⁷⁰⁾ Krátce po Černínově smrti se pak v Schönbrunnu vdávala Marie Josefa za hraběte Aloise z Ugarte, jenž to dotáhl na moravského zemského hejtmana a pak i na nejvyššího kancléře.⁷¹⁾

Na příkladu Marie Josefy je dobře vidět, že potomci z prvního Černínova manželství se ve Vídni neztratili, protože nad nimi držel ochrannou ruku jejich děd, kníže Rudolf Josef Colloredo. On, jeho žena či jeho syn a od roku 1772 salcburský arcibiskup Jeroným se také stali klíčovými osobami ve výchově a vzdělávání dědice černínského fideikomisu Jana Rudolfa. Vyrůstal v colloredské domácnosti ve Vídni, kde následně chodil na univerzitu a po letní návštěvě na dědově panství Opočno se na podzim 1774 přesunul přes Jemčinu, kde se setkal s otcem, do Salcburku, a tam pak studoval pod dohledem svého strýce arcibiskupa. Hned v prvním listu psal svému otci, že se věnuje studiu práv, jíždě na koni, šermu a hře na housle: „*J'ai deja entendu six colleges de droit chez le Professeur Stainhauser, qui vient chéz moi deux fois par jours. J'ai aussi commencé de frequenter le manege et de prendre leçon d'armes et Mr Brunetti viendra aujourd'hui me donner une seconde leçon sur le violon.*“ Zmíněným učitelem práv byl Johann Philipp Stainhauser von Treuberg, jenž působil na salcburské univerzitě přes dvě dekády a v té době byl profesorem státního práva a říšské historie. Původně plánovaný dvouletý pobyt se mladému Černí-

⁷⁰⁾ Tamtéž, prov. kart. 394, tištěné oznámení o sňatku Marie Antonie s hrabětem Lützowem, císařským komorníkem a obristwachtmeisterem u pěšího pluku hraběte Pallaviciniho, v Praze 4. 5. 1772. Hrabě Lützow byl však z počátku pro tchána zklamáním. Na konci roku 1774 opustil pluk pobývající v Pardubicích a přestěhoval se do Salcburku, brzy se však zadlužil a čelil sekvestraci. Černína o neudržitelné finanční situaci informoval jeho švagr a místní arcibiskup Jeroným Colloredo, který pokládal hraběte Lützowa za lehkomyslného muže. Žádal Prokopa Vojtěcha, aby svému zeti finančně pomohl s tím, že on ho pak v Salcburku také podpoří. Zatím se pokusil sám Lützowovi domluvit a donutit ho, aby začal šetřit. Podle Marie Antonie arcibiskup jejího muže přesvědčoval „*sammliche pferde zu verkaufen und alle bedienten zu entlassen. Mit mühe habe sie es dahin gebracht, den kammerdiener noch behalten zu können...*“ Srov. tamtéž, prov. kart. 397, dopisy Jeronýma Colloreda (9. 11., 29. 12. 1775), Marie Antonie Lützowové (23. 8., 30. 9. a 8. 11. 1775) i samotného Jana Nepomuka Lützowa (19. 12. 1775) hraběti Černínovi.

⁷¹⁾ Osudy Marie Josefy jsou ze všech sester nejlépe sledovatelné, protože se dochovalo nejvíce jejich dopisů otci. Její korespondence ze 70. let 18. století z Vídne, Prešpurku, Schloßhofu či Schönbrunn, kde působila jako dvorní dáma Marie Kristýny Sasko-Těšínské, dcery Marie Terezie, je uložena tamtéž, prov. kart. 394–397 (celkem 41 dopisů). Zásnuby s Ugartem proběhly ještě za otcova života, v prosinci 1776. Černína o tom informoval jeho tchán kníže Colloredo listem z Vídne z 12. 12. 1776. Nabízel tehdy hraběti, že jej při sňatku zastoupí, a neodpustil si výtku. Nechápe prý okolnosti, které Černínovi nedovolují dát nevěstě větší věno než 6000 zl. Tamtéž, prov. kart. 397.

novi, nadšenému houslistovi a organizátorovi hudebního života, prodloužil až do roku 1778. Otec ho ještě stihl v Salcburku před létem 1775 navštívit.⁷²⁾

Výdaje na výchovu dětí a provoz rodiny se u šlechty vždy lišily podle počtu potomků a služebníků.⁷³⁾ Na základě účetního materiálu je možné konstatovat, že Prokop Vojtěch sice nijak výrazně nezmenšil rozsah svého dvora a stále ho obklopovalo nějakých 40 až 50 osob, ovšem ze srovnání také vyplývá, že došlo ke snížení platů některých služebníků. Porovnat lze údaje z roku 1747 a z doby jeho smrti v roce 1777.⁷⁴⁾ Zatímco hraběcí sekretář dostával původně 600 zl. ročně, o tři desítky let později už měl výplatu jen 400 zl., kuchmistrovi klesl plat z 500 zl. na 250 zl. ročně a podobně komorník si dříve vydělal 300 zl. a posléze jen 150 zl. Jini služebníci však pobírali gáže v původní výši. Cukrář si v obou případech vydělal 300 zl. a první komorná 100 zl. Pravou rukou hraběte zřejmě býval sekretář. Nejenže měl stabilně nejvyšší plat a disponoval vlastním písařem, ale často vyřizoval osobní přání hraběte. V této funkci se vystřídali Wenzel Anton Kužele, Thadäus Dollhopf (doložen 1756), Anton Dominik Wolff (1771) a posledním byl Wenzel Johann Sternberger (ve funkci 1774–1777). Černínův dvůr kopíroval dobové trendy např. v tom, že se na něm pravidelně komunikovalo francouzsky a na výchovu dětí se najímali Francouzi.⁷⁵⁾ Zatímco v roce 1747 o nich ještě prameny neobsahují ani řádky, v roce 1777 se už mezi nejlépe placenými služebníky nacházejí francouzská vychovatelka jeho dcer madame Chevigny (400 zl.) a *gouverneur* jeho synů monsieur Grupont (200 zl.). Mimochodem, Černínovy děti také v této době s otcem

⁷²⁾ Torzovitě dochované dopisy Jana Rudolfa otci jsou uloženy zejména tamtéž, prov. kart. 394–397 (léta 1771–1776, viz třeba list z Opočna z 23. 8. 1774 nebo jeho první dopis ze Salcburku z 11. 11. 1774). Před odjezdem do Salcburku se stal jeho vychovatelem na návrh knížete Colloreda jistý plukovník Petermann. Srov. též list Prokopa Vojtěcha Černína knížeti Colloredovi, Praha, 11. 7. 1774 uložený tamtéž, prov. kart. 396. Dochovaly se i dva listy vychovatele Petermanna hraběti Černínovi ze Salcburku (6. 12. 1774, 13. 12. 1776). Tamtéž, prov. kart. 396–397. O profesoru Stainhauserovi více https://www.sn.at/wiki/Johann_Philipp_Stainhauser_von_Treuberg.

⁷³⁾ Pro starší období srov. Jirí KUBEŠ, *Die Dienerschaft der Aristokraten in den böhmischen Ländern in den Jahren 1550–1750*, in: Anna Fundárková – István Fazekas et alii (edd.), *Die kirchliche und weltliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.–17. Jahrhundert*, Wien 2013, s. 273–299.

⁷⁴⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Černínská hlavní pokladna, kn. 23 (soupis z roku 1747) a tamtéž, RA Černínův, prov. kart. 397, soupis černínských dvořanů zhotovený po smrti Prokopa Vojtěcha, zřejmě únor 1777. Nemůže být kompletní, protože v něm zcela chybí osazenstvo stájí. Obsahuje jen 29 jmen.

⁷⁵⁾ Ke kontextu srov. Ivo CERMAN, *La noblesse de Bohême dans l'Europe française. L'Enigme du français nobiliaire*, in: Michel Figeac – Jarosław Dumanowski – Olivier Chaline (edd.), *Le rayonnement culturel de la France en Europe Centrale du 17e siècle à nos jours*, Pessac 2009, s. 365–385.

korespondovaly téměř výhradně ve francouzštině. Kromě lidí, kteří hlavu rodu Černínů vídali skoro každý den, měl Prokop Vojtěch smluvně zajištěné i služby specialistů, s nimiž se přiliš pravidelně a často nepotkával. Jednalo se o jeho právní zástupce (dr. Josef Azzoni, dr. Josef Schertzer von Kleinmühl), vídeňské agenty (Johann Heinrich von Schmidt, Wenzel Franz von Haymerle) či o uznávané pražské lékaře dr. Franze Ferdinanda Kirchmayera von Reichwitz a Josefa de Vignet, kteří v případě nutnosti zajižďeli za hrabětem i na venkov. Např. lékař Kirchmayer byl povolán na zámek do Petrohradu, když umírala Černínova první žena.⁷⁶⁾

Černínův itinerář a oblíbená sídla

Na venkově trávil Prokop Vojtěch vůbec poměrně hodně času, ale nějakou výjimkou z trendu urbanizace šlechtického životního stylu nebyl. I on dodržoval standardní sezónnost pobytů, když zimu a společenskou sezónu trávil v metropolích, zatímco v teplejším období vyjížděl na své statky.⁷⁷⁾ Někjaký ucelený itinerář hraběte Černína nelze pro nedostatek vhodných pramenů zrekonstruovat, ale z mnoha různých zmínek včetně datací listů či matričních zápisů lze vyvodit, že po svatbě v roce 1746 se nejprve několik let v chladnější části roku zdržoval v Praze, kterou v první polovině 50. let 18. století nahradila Vídeň (tam se narodilo v březnu 1750, březnu 1756 a červnu 1757 jeho třetí až páté dítě). Po úmrtí první ženy a následném druhém sňatku se opět vrátil na sezónu do Prahy. Je to až neuvěřitelné, ale jeho druhá žena v české metropoli rodila skoro každý konec zimy či na počátku jara v letech 1761–1775⁷⁸⁾ a hrabě tu také v lednu 1777 zemřel. Po Velikonocích se pak Černín přesouval na statky, přičemž neměl jen jedno oblíbené sídlo. Do dnešních dnů se zachoval jeho milovaný zámek Jemčina u Jindřichova Hradce, kde trávil hodně času, a to zejména se svou druhou ženou. Nezapomínal však ani na

⁷⁶⁾ Oba lékaře zmiňuje práce *Die In dem Königreich Böhme ... sowohl Geistliche, als Weltliche Dicastereien, Berichts-Instantien, und Landes-Aemter pro Anno MDCCLXII*, Prag 1762, s. 34. O Kirchmayerově pobytu v Petrohradu v roce 1757 se zmiňuje vyúčtování nákladů na léčbu hraběnky Černínové a na její pohřeb z petrohradské pokladny z 10. 10. 1757 uložené v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 385.

⁷⁷⁾ Srov. Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999, s. 139–162.

⁷⁸⁾ Srov. zápisy o křtech devíti jeho dětí v Archivu hlavního města Prahy, Sbírka matrik, sign. VÍT N6 a VÍT N7. Děti se mu v Praze narodily v květnu 1761, únoru 1765, únoru 1766, březnu 1767, březnu 1768, únoru 1769, březnu 1770, březnu 1773 a březnu 1775. Jen František Josef a Marie Karolína se v říjnu 1763 resp. dubnu 1772 narodili mimo Prahu.

ostatní panství svá a pravidelně navštěvoval minimálně Chocomyšl⁷⁹⁾ a Petrohrad.⁸⁰⁾

Jemčina však byla jeho celoživotním dílem a zájem o ni sílil souběžně s poklesem obliby rezidenčního zámku v Jindřichově Hradci. Tam sice proběhl přínos první nevěsty v červenci 1746,⁸¹⁾ Prokop Vojtěch tam krátce po návratu z kavalírské cesty postavil divadlo (1746–1748)⁸²⁾ a zejména na podzim na zámku často pobýval, ale pak přišla sedmiletá válka a během ní – konkrétně po bitvě u Štěrbohol v květnu 1757 – zřídily úřady se souhlasem majitele ve městě a také v části zámku hlavní polní nemocnici.⁸³⁾ V roce 1762 bechyňský krajský hejtman František Arnošt Malovec z Malovic dokonce oslovil hraběte s žádostí, zda by se v části zámku využívané armádou nedala vybudovat kasárna. Prokop Vojtěch připustil, že „*mein neühaüser schloß zum grösten theil mit dem spithal beleget geweßen und dadurch zu meiner hinwiederumbigen bewohnung ist unbrauchbahr gemachet worden*,“ ale přesto tuto myšlenku z dlouhodobého hlediska odmítl. Argumentoval, že zámek je součástí fideikomisu, jež převzal v nějakém stavu a který je povinen zase ve stejném rozsahu předat dědici. Černínův vztah k jindřichohradeckému zámku ale skvěle dokládá závěr listu, kde připustil možnost dočasného zřízení kasáren. Stylizoval se tedy do pozice ochránce tradice, zároveň však nepovažoval za nutné na zámku vybudovaném jeho předky bydlet – raději pobýval v moderní rezidenci v Jemčině.⁸⁴⁾

⁷⁹⁾ K stavebním dějinám zámku v Chocomyšli stručně Pavel VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999, s. 270–271. Na Chocomyšli pobýval Černín např. v únoru a na podzim 1746, na podzim 1759 či na podzim 1771. Po požáru v roce 1773 byl zámek neobyvatelný a hrabě se už nedožil jeho opravy. Srov. rodinnou korespondenci uloženou v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 382–383 (1746), 386 (1759) a 394 (1771).

⁸⁰⁾ Srov. stručně P. VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 410. Černín zde pobýval např. na jaře a v létě 1747 nebo na podzim 1757. Srov. SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 385 (1757) a tamtéž, Černínská hlavní pokladna, kn. 23 (1747).

⁸¹⁾ Viz popis příjezdu novomanželů dne 2. 7. 1746 do Jindřichova Hradce od hejtmana Stumpfa uložený tamtéž, RA Černínů, prov. kart. 382. Více o tom F. TEPLÝ, *Dějiny I/4*, s. 119–124.

⁸²⁾ Viz např. P. VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 290 a v kontextu rodiny Černínů více A. JAKUBCOVÁ (ed.), *Starší divadlo*, s. 125–126. V divadle se konalo za přítomnosti vrchnosti představení např. 29. 9. 1751, jak dokládá účet mydláře Kalivody potvrzující dodání 15 liber svíček na iluminaci „*schloß comoedi saal*“ z 31. 12. 1751. SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 384.

⁸³⁾ Srov. F. TEPLÝ, *Dějiny I/4*, s. 153–154.

⁸⁴⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 430, fol. 107–109, Malovcův list z Tábora z 29. 11. 1762 a koncept Černínovy odpovědi z Jemčiny z 11. 12. 1762. Zásadní část jeho listu zní takto: „[...] *nachdeme aber solches in das von mir besitzende fidei commissum miteingerechnet ist, verfolge ich meinem successori in fidei commissio deßen eben wieder so, wie ich es angetreten habe, zu hinterlassen schuldig bin, mithin lasset sich auch einer*

Je smutným paradoxem, že se tento strážce tradice dožil zhoubného požáru zámku v červnu 1773.⁸⁵⁾ Dne 13. června toho roku pobýval v Jemčině, a když chtěl s rodinou jít v poledne na mši, dostal zprávu, že je na nebi směrem na Jindřichův Hradec vidět kouř. Poslal tím směrem kurýra, ovšem nedalo mu to a se švagrem baronem Rajským se hned po mši tím směrem také vydali a záhy zjistili, že město hoří již od 10 hodin. Když dorazili na výšinu před město, uviděli celý zámek v plamenech. Prý se pokusili zorganizovat pomoc, aby ochránili alespoň zbytek města.⁸⁶⁾ Následky byly pro zámek i pro jeho tehdejší vnitřní vybavení katastrofální. Úřednický elaborát se soupisem škod a nutných oprav, jenž vznikl čtyři měsíce po smutné události, sečetl ztráty a vyčíslil výdaje na opravy na obrovskou sumu 159 461 zl.! Zámek přišel o střechy, podlahy a nádherné stropy v reprezentativním apartmá včetně Zlatého sálu: „*die deken in goldenen saal von 88 cl[after] lang und brait von zugesetzten tischler und bildhauer arbeit, mahlerey und massiven vergoldung zu 400 fl die cl[after] 35 200 fl*“. Hraběte jistě velmi zasáhla ztráta jím zbudovaného a vybaveného divadla: „*ein vor wenig jahren neu errichtetes commedi hauß samt 8ley decorationen, logen, lustern, wandleüchtern und all anderen bedürffnußen 6000 fl*“. Zničena byla část úřednických bytů a kanceláří, stáje, kočáry či velká jízdárna. Nemenší ztrátu představovaly po generace budované obrazové sbírky, jejichž jádro tvořil unikátní cyklus „*81 stukh aller böhmischen fürsten von Czech und Lech an, könige und römischer kaisere portrait in lebens größe von berühmtesten künstlern samt denen rahmen*“.⁸⁷⁾ Prokop Vojtěch Černín, vladař domu hradeckého, v jehož žilách kolovala i krev Slavatů, pánů z Hradce či Rožmberků, přišel také o „*39 familien portrait eben in lebens größe der herren von Neühaus, Roßenberg, Slawata und Tschernin, die der famili unschätzbar waren*“, „*1 sehr große gemahlte genealogietafl der herren von Rosenberg mit angehangener beschreibung samt rahm*“, „*3 stambaümer der herren von Rosenberg und Slavata von Primislavo und Libuscha*“ a desítky dalších cenných maleb a mnoho kusů nábytku.⁸⁸⁾ Naštěstí neshořelo všechno, protože hodně věcí hrabě průběžně odvážel do svých ostatních sídel a také rodinné portréty z 18. století měl Černín z části na Jemčině, které dával přednost před rodinným místem paměti.

von dem spithal belegte theil zu einer cassarnen in perpetuum nicht wohl adaptiren [...]“ Dodával ale, že v případě, že by úřady trvaly na zřízení kasáren v Jindřichově Hradci, pomůže jim vyhledat jiný objekt. Píše o tom též F. TEPLÝ, *Dějiny I/4*, s. 159, který líčí, že Malovcova nabídka hraběte velmi rozčilila.

⁸⁵⁾ O požáru tamtéž, s. 173–174.

⁸⁶⁾ Viz G. WACHTEL, *Memoiren*, s. 11.

⁸⁷⁾ Pavel PREISS, *Cykly českých panovníků na státních zámcích*, Zprávy památkové péče 17, 1957, s. 65–78.

⁸⁸⁾ Soupis škod je uložen v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 430, fol. 95–97.

Gestütthof, jak se tehdy Jemčině říkalo, leží asi 13 km jihozápadně od Jindřichova Hradce nedaleko řeky Nežárky. Slavatové tu v 70. letech 17. století zřídili hřebčín a okolo něj postupně vznikaly další budovy včetně jedné, kterou mohlo obývat panstvo. Černínova matka Marie Isabella dala podnět k přestavbě v roce 1744 a Prokopu Vojtěchovi se zde tak zalíbilo, že začal areál rozšiřovat a v 50. letech 18. století zvětšil obytnou budovu, přistavěl jízďárnu a další prostory, aby vzniklo sídlo hodné bohatého a světa znalého šlechtice. Stavební aktivity se děly v několika vlnách okolo čestného dvora, přičemž tou nejzásadnější byla přestavba z let 1767–1769, během níž vznikla dnešní kaple sv. Jana Nepomuckého s hodnotnou uměleckou výzdobou. Okolo zámku se pak rozkládala obora ohraničená plotem a lesem dal Černín prosekat novou přístupovou cestu, tzv. Hradeckou alej, na jejímž konci byly v roce 1772 kvůli několika letům různých nemocí umístěny protějškové sochy nebeských přímluvců sv. Šebestiána a sv. Tekly. Hrabě nepolevoval v přestavbách ani ve stáří a ještě před smrtí dal upravit hlavní budovu v rokokovém slohu.⁸⁹⁾ Význam Jemčiny v jeho životě podtrhují události, které zde uspořádal. Právě zde se konal sňatek jeho nejstarší dcery Marie Gabriely v říjnu 1766,⁹⁰⁾ zde pravidelně v květnu slavil svátek zemského patrona sv. Jana Nepomuckého, jemuž byla zasvěcena místní kaple,⁹¹⁾ a Jan Muk zachytil příhodu, jež se mu stala také zde. Hrabě prý sledoval přestavbu svého sídla s tak živým zájmem, že chodil po lešení a málem z něj spadl, když se pod ním zvrátilo prkno. Naštěstí ho chytil polír a uchránil ho před újmou.⁹²⁾ Jemčina prostě nebyla místem připomínajícím minulost, zde hrabě oslavoval přítomnost a těšil se na budoucnost.

Prokop Vojtěch absolvoval také několik cest mimo vlastní statky. Jednak občas jezdil do lázní v Karlových Varech (léto 1752, červen 1756)⁹³⁾ nebo do Teplic (čer-

⁸⁹⁾ Základní informace o Jemčině shrnuje P. VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 281. Dále srov. G. WACHTEL, *Memoiren*; Jan MUK, *Lovčí zámek Jemčina u J. Hradce a jeho okolí v minulosti*, Jindřichův Hradec 1939 či Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, *Vznik a vývoj černínské obory na Jemčině u Jindřichova Hradce*, Národní zemědělské muzeum. Prameny a studie 53, 2014, s. 205–214. Inventář zámku z roku 1761 je uložen v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, kart. 534.

⁹⁰⁾ Oddával je terstský biskup Anton von Herberstein. G. WACHTEL, *Memoiren*, s. 10.

⁹¹⁾ Viz např. dopis barona Johanna Franze Kfellerera von Sachsengrün, arciděkana krumlovského, hraběti Černínovi, Český Krumlov, 18. 4. 1773 (rád ho opět navštívi v Jemčině a doufá, že mu tam bude moci sloužit slavnostní mši svatou na den sv. Jana Nepomuckého); nebo list Marie Antonie Lützowové, rozené Černínové, otci Prokopu Vojtěchovi, Pardubice, 10. 5. 1774. Oba jsou uloženy v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 395.

⁹²⁾ J. MUK, *Lovčí zámek*, s. 43.

⁹³⁾ Srov. ojedinělou zmínku SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 384 (1752). Pobyt v roce 1756 dokládají karlovarské Kurliste. Tehdy přijel Černín 2. 6. s manželkou Marií Antonii a ubytovali se „in der golden Strauß auf der Wießen“. SOkA Karlovy Vary, Archiv města Karlovy Vary, Karlsbader Kurliste, inv. č. 1077, rok 1756, zápis č. 124.

ven 1759),⁹⁴⁾ a pak ho v pokročilém věku zlákal Salcburk, kam jej pozval jeho švagr a místní arcibiskup Jeroným Colloredo. Prokazatelně tam pobýval dvakrát, a to na konci května a v červnu 1774⁹⁵⁾ a posléze od 29. května někdy do července 1775, kdy sem přijel i za synem.⁹⁶⁾ Salcburské pobyty Prokopa Vojtěcha rádi připomínají muzikologové, protože „starý Černín“ se tu seznámil se začínajícím Wolfgangem Amadeem Mozartem a zřejmě jím byl uchvácen, protože mu přislíbil roční penzi 20 dukátů. Alespoň tak lze pochopit zmínku v listu vychovatele Černínova syna Petermanna z prosince 1776, kde stojí: „*J'ai parlé au petit Motzard pour les termes du payement de 20 ducats par année. C'est qu'il remmet absolument a Votre volonté. Ainsi j'attends la dessus vos ordres. Il m'a dit aussi qu'il vous enverra au premier pour la symphonie et les autres pieces.*“⁹⁷⁾ K výplatě penze ale zřejmě ani jednou nedošlo a přímo pro Prokopa Vojtěcha Mozart nic nesložil, ale pro jeho syna Jana Rudolfa a dceru Marii Antonii, provdanou Lützowovou ano, protože ti se s Mozartem v arcibiskupské rezidenci potkávali poměrně často.⁹⁸⁾

Do Salcburku ovšem nepřítahovala hraběte Černína jen kvalitní hudba. Jeho zalíbení v místní rezidenci potvrzuje sám arcibiskup Jeroným, který ve vlastnoručním listu ze srpna 1775 se smutkem sděloval, že ho moc mrzí, že Prokop Vojtěch nakonec ustoupil od svého plánu se do Salcburku na několik let zcela přestěhovat. Zároveň osvětluje, čím hraběte do Salcburku lákal: „*Je suis donc doublement fâché, que vous ayez abandonné votre beau projet de prendre une maison et de venir vous*

⁹⁴⁾ Viz ojedinělou zmínku v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 386.

⁹⁵⁾ Srov. tamtéž, kart. 395. Jednak se o jeho plánovaném pobytu zmiňuje sám arcibiskup v listu ze Salcburku z 7. 5. 1774 (těší se na jeho příjezd), a pak se dochovalo vyúčtování kočího, jenž vezl ve dnech 17. – 21. 5. 1772 panská zavazadla z Jemčiny do Salcburku (jel přes Kaplici, Freistadt, Linec, Wels, Lambach a Neumarkt am Wallersee). Srov. též Elisabeth LOBENWEIN, *Ein Fürstenleben zwischen Alltag und Aufruhr. Die französische Korrespondenz (1772–1801) des letzten Salzburger Fürsterzbischofs Hieronymus Colloredo mit seinem Bruder Gundaker. Eine historisch-kritische Edition*, Wien – Köln 2022, s. 151–157.

⁹⁶⁾ Pobyt v roce 1775 dokládá rodinná korespondence. Jednak je zmíněn v listu jeho dcery Marie Gabriely provdané Rottenhanové z Prahy z 29. 5. 1775 (doufá, že otec s matkou v pořádku dorazili do Salcburku, prosí o potvrzení, jak se mají a jak se daří arcibiskupovi a zda je otec spokojený s Janem Rudolfem). Pobyt potvrzuje i list Černínovy příbuzné Johanny Cavriani, rozené Kolovratové, adresovaný Prokopu Vojtěchovi, Videň, 10. 8. 1775 (těší ji jeho dobrý zdravotní stav po návštěvě v Salcburku, prosí o vyplacení úroků a sděluje termín svého porodu). Oba listy se nacházejí SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 397. Dále srov. E. LOBENWEIN, *Ein Fürstenleben*, s. 170–171, 178–179.

⁹⁷⁾ List vychovatele Petermanna hraběti Černínovi ze Salcburku 13. 12. 1776. SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 397.

⁹⁸⁾ Srov. Otto Erich DEUTSCH, *Mozart. A Documentary Biography*, Stanford 1965, s. 157–158; Ruth HALLIWELL, *The Mozart Family. Four Lives in a Social Context*, Oxford 1998, s. 219; Tomislav VOLEK – Ivan BITTNER, *The Mozartiana of Czech and Moravian Archives*, Praha 1991, s. 5.

établir ici pour une couple d'années, mon theatre est aussi achevé, j'en suis fort content et il ne me manque que le comte Czernin per impressario [podtrhl sám Colloredo].“ Oním lákadlem bylo právě dokončené arcibiskupské divadlo, v němž by se mohl Prokop Vojtěch realizovat jako impresário.⁹⁹⁾ To nebyla zas až tak překvapivá myšlenka, protože Prokop Vojtěch byl milovníkem divadla, a navíc od roku 1774 působil jako intendant divadla v Koticích v Praze.

Hrabě Černín a divadlo

Už zaznělo, že Prokop Vojtěch dal hned ve 40. letech 18. století zřídit zámecké divadlo v Jindřichově Hradci a nepřekvapí asi, že se divadelní hry konaly i na Jemčině.¹⁰⁰⁾ Nejlépe doložené jsou ale divadelní aktivity hraběte Černína v Praze v 70. letech 18. století, když se stal ředitelem (intendantem) divadla v Koticích.¹⁰¹⁾ V té době úzce spolupracoval s impresáři Johannem Josefem von Brunian, jehož společnost německých herců působila v Koticích v podnájmu od roku 1768.¹⁰²⁾ V roce 1774 hospodařila s rozpočtem přibližně 18 000 zl. ročně a divadlo zaměstnávalo přes 40 lidí.¹⁰³⁾ Podpora hraběte Černína byla pro Bruniana a jeho soubor klíčová, protože mu hrabě pomohl z nucené správy, do níž se jako dlužník dostal v roce 1772. Na počátku roku 1774 hrabě dluhy v hotovosti uhradil, Brunian se tak zbavil dosavadního guberniem dosazeného administrátora a Černín začal systematicky dohlížet na chod divadelní společnosti.¹⁰⁴⁾ Brunianovu loajalitu získal i tím,

⁹⁹⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, dopis z 26. 8. 1775. Arcibiskup na začátku informuje, že se vrátil z cesty do Bavorska a našel jeho list z 13. 8., kde mu Černín sdělil, že ho v Jemčině přepadl záchvat dny a že plánuje cestu do Prahy a na svá panství na Žatecku. Podle arcibiskupa by mu vzduch v Salcburku udělal lépe. Pak pokračuje informací o dokončení divadla, kde by mohl Černín působit jako impresário.

¹⁰⁰⁾ A. JAKUBCOVÁ (ed.), *Starší divadlo*, s. 125–126.

¹⁰¹⁾ Srov. prameny uložené v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396–398. Jedná se zejména o listy zaslané Černínovi J. J. Brunianem, resp. jeho kanceláři (12 kusů ze srpna až listopadu 1774 a ze září 1775, tři vydala Alena JAKUBCOVÁ, *Kancelář divadelního ředitele Bruniana hraběti Černínovi*, *Divadelní revue* 22, č. 1, 2011, s. 37–50, zde s. 45–50), dále jde o seznam her s obsazením (říjen – listopad 1775), různé účty či o listy jednotlivých herců a hereček hraběti.

¹⁰²⁾ Srov. podrobné Brunianovo heslo v České divadelní encyklopedii dostupné online na http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Brunian,_Johann_Joseph.

¹⁰³⁾ Rozpočet odhaduji z pololetního vyúčtování divadelního provozu sestaveného pokladníkem Franzem W. Potutschkem za březen až září 1774, kde se uvádí příjem 9086 zl. a výdaje 8720 zl. Vyúčtování je uloženo v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396.

¹⁰⁴⁾ O tom blíže A. JAKUBCOVÁ, *Kancelář*, s. 37–38.

že za něj tu a tam něco zaplatil.¹⁰⁵⁾ Z účetní dokumentace vysvítá, že významné sumy poskytoval divadlu také Franz von Nagel und Königshofen.¹⁰⁶⁾ Otázkou ale zůstává, zda se jednalo o jeho peníze, protože v jednom Brunianově listu je zmíněno, že pan Nagel působí jako Černínův právní zástupce, takže možná pouze doručoval hraběcí zlaťáky.¹⁰⁷⁾

Prokop Vojtěch rozhodně nebral svou novou funkci na lehkou váhu a impresário Brunian jej pravidelně žádal o rozhodnutí v řadě věcí. Hrabě mu velmi rychle odpovídal a uděloval nezbytné příkazy. Pomáhal například angažovat nové herce a propouštěl ty nevhodné, vedl s nimi korespondenci, a dokonce se podílel na radikální přestavbě repertoáru, jak uvidíme níže. Požadoval také, aby se Brunian a herci pravidelně scházeli s ním a dalšími poradci z vyšší společnosti a společně vybírali hry k nastudování, diskutovali rozvrh představení či přidělení konkrétních rolí.¹⁰⁸⁾ Jako spoluředitel divadla Černína v době jeho nepřítomnosti v Praze (tj. v létě a na podzim) zastupoval jistý hrabě Libštejnský z Kolovrat, jehož nasazení prý bylo obdivuhodné. Ze svých statků dal přivést kostýmy, razantně zastával Černínovy zájmy a místo něj vytvářel repertoár.¹⁰⁹⁾ Výjimečně do programu zasáhli

¹⁰⁵⁾ V roce 1774 za něj například uhradil pronájem u jistého pana Jerzabka (dva kvartály celkem za 85 zl.). SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396.

¹⁰⁶⁾ V pololetním vyúčtování z roku 1774 je zmíněno, že Černín přispěl na provoz divadla 250 zl. a pan Nagel dokonce částkou 1646 zl. Tamtéž. Nagelovo jméno stojí i v Potutškově účtu z března a dubna 1776, kde se nachází zápis „an geldt vorschuesß von /titul/ herrn Frantz edlen v. Nagl und Königshoffen“. Potutšek od něj proti kvitancím z 22. 2., 22. 3., 29. 3., 12. 4., 19. 4. a 26. 4. přijal celkem 895 zl. Tamtéž, prov. kart. 397. Zřejmě se jedná o prokurátora desek zemských Franze Ignaze Nagela bydliciho na Starém Městě pražském na Malém rynku. Viz Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti II*, Praha 2010, s. 8.

¹⁰⁷⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396, dopis z 5. 11. 1774.

¹⁰⁸⁾ A. JAKUBCOVÁ, *Kancelář*, s. 39.

¹⁰⁹⁾ Rozhodně se nejednalo o Filipa Františka Krakovského z Kolovrat (A. JAKUBCOVÁ, *Kancelář*, s. 42), protože v jednom listu se jasně podepsal „Kollowrath Liebsstein“. Osobně se domnívám, že se jednalo o mladého Františka Josefa II. Libštejnského z Kolovrat, pozdějšího zednáře. Viz SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396, Kolovratovy dopisy Černínovi z 16. 7. a 11. 10. 1774 (Kolovrat hraběti tykal, ale nikdy se nepodepsal křestním jménem). O Kolovratovi píše ve svých listech také impresário Brunian (tamtéž, 3. 8. 1774) a herec Franz Frank (tamtéž, 21. 7. 1774). Hrabě Kolovrat prý, pokud použijeme Frankova slova, „läßt sich sein Directorium so eifrig angelegen seyn, daß er bey allen Leß- und Theaterproben selbst gegenwärtig ist. Er hält die Proben so genau so ordentlich, daß es eine Lust ist, sagt, wenn fehler vorgehen, seine Meinung ohne Bitterkeit und wascht denen, die ihre Rollen nicht studiren, zimlich die Köpfe. Mit einen worte er ist fürs Theater voll Feuer, Liebe und Enthusiasmus und recht Freüden trunken, daß Ihro hochgräfliche Gnaden Ihn zum Mitdirecteur haben ernennen wollen.“ Ke Kolovratovi jako zednáři blíže I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 161 a Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno 2006, s. 88–97.

také další vysoce postavení aristokraté, na jejichž přání se narychlo zařadila jiná hra, než bylo původně plánováno. Na konci října 1774 třeba přijel z venkova kníže Josef Adam ze Schwarzenberku a vyžádal si uvedení Goldoniho komedie *Die schlaue Wittib*.¹¹⁰⁾

Být intendantem divadla znamenalo, že Prokop Vojtěch Černín do Kotců pravidelně docházel, musel se seznámit s hereckým ansámblem, projednával s Brunianem organizační otázky, kontroloval vyúčtování, mohl se účastnit zkoušek a měl k dispozici lóži, kde přihlížel premiérám a dalším představením. Teoreticky mohl chodit na představení třikrát týdně, protože v Kotcích se hrávalo v úterý, čtvrtek a v neděli a repertoár byl poměrně široký. Např. v říjnu až listopadu 1774 (konkrétně od 2. 10. do 22. 11.) bylo uvedeno 22 her, z toho 19 pouze jednou a třikrát se dávala repríza.¹¹¹⁾ Teatrologové považují Brunianovo české angažmá za zlomové, protože prý zreformoval pražské divadlo v osvícenském duchu a s důrazem na náročnější činohru v němčině.¹¹²⁾ Zároveň je ale nutné dodat, že tak udělal i pod vlivem svého šlechtického mecenáše a jeho známých. Černín i Kolovrat s tím museli souhlasit. To ale neznamená, že by se herci soustředili jen na německé autory. Brunianova společnost uváděla v překladech a adaptacích i hry anglických, francouzských či italských autorů. Úspěšně dávali německou úpravu Shakespeara *Richarda III.*, zařadili kus *Der akademische Stutzer* spisovatele a dramatika Henryho Fieldinga nebo veselohru *Die eifersüchtige Frau* podle předlohy George Colmana staršího. Z francouzského prostředí pocházely hry Denise Diderota, úspěšně se hráli komedii *Die Jagdlust Heinrich des Vierten* přeloženou z originálu od Charlese Collého, dávali *Die gebesserte Coquette* od Jeana-Baptiste de La Noue nebo *Dürmel oder die Einquartierung der Franzosen* od Louise-Sébastiena Merciera. Zdaleka nejúspěšnější hrou podzim 1774 se ovšem stalo drama *Die zwei Königinnen* podle předlohy Clauda-Josepha Dorata sehrané u příležitosti jmenin Marie Terezie. Nesmíme ale zapomenout ani na původně italské kusy. Brunian totiž nadále spoléhal na oblíbené komedie Carla Goldoniho, z nichž na podzim 1774 hráli nám již známou *Die schlaue Wittib* či *Der Lügner*.¹¹³⁾ Na repertoáru však nechyběla ani díla místních autorů a hrabě Černín se dokonce na podzim 1774 dočkal dedikace nové hry. Právě začínající dramatik a herec Brunianovy družiny Heinrich Ferdinand

¹¹⁰⁾ Brunianův dopis Černínovi z 23. 10. 1774. SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396.

¹¹¹⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 397, program divadla v Kotcích s obsazením hlavních rolí, 2. 10.–22. 11. (bez udání roku, ale jistě z roku 1774).

¹¹²⁾ Naposledy Alena JAKUBCOVÁ ml., *Sedmdesátá léta 18. století ve znamení reformy divadelního repertoáru a vkusu*, in: Dalibor Dobíáš – Václav Smyčka (edd.), *Počátky literární kritiky v českých zemích (1770–1805)*, Praha 2021, s. 193–197.

¹¹³⁾ Repertoár z podzimu 1774 se nachází tamtéž, krátce o tom pojednává heslo v Divadelní encyklopedii (http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Spole%C4%8Dnost_Johanna_Josepha_Bruniana) a blíže k tomu i s výdělký z představení A. JAKUBCOVÁ, *Kancelář*, s. 39–42.

Möller mu připsal svůj kus *Louise oder der Sieg der Unschuld*, jenž měl premiéru 24. listopadu 1774 a vyšel krátce poté i tiskem u Wolfganga Gerleho.¹¹⁴⁾

Pro Brunianovu společnost bylo úmrtí hraběte Černína, jehož herec Möller nazval „*unser gnädigster Papa*“, zásadní. Na počátku roku 1777 tak ztratili štedrého patrona se zájmem o věc, jenž prý dokonce krátce před smrtí impresáriovi vrátil nesplacené dlužní úpisy. Bez takové podpory se Brunian začal opět zadlužovat, a ačkoliv měl v Praze podle dohody zůstat až do roku 1780, odjel hned v roce 1777 s částí svých lidí do Drážďan a už se nikdy nevrátil. Ani zbytek jeho společnosti se v Praze dlouho neudržel.¹¹⁵⁾ Nečekaná smrt Prokopa Vojtěcha tedy ovlivnila i osudy lidí spjatých s pražským divadelním životem.

Černínův skon

Prokop Vojtěch trpěl už ve středním věku ataky dny, běžné to nemoci raně novověkých elit. První zmínka pochází z dopisu jeho známého hraběte Fuchse z června 1759, kde pisatel s potěšením kvitoval, že záchvat dny u Černína povolil.¹¹⁶⁾ Tehdy bylo hraběti 33 let. V 70. letech 18. století se pak objevují stížnosti na tuto chorobu v rodinné korespondenci stále častěji a zřejmě se, soudě podle jeho portrétu dochovaného v jindřichohradeckém zámku, nelze divit, protože Prokop Vojtěch evidentně trpěl nadváhou. O jiných nemocech se ale nikde nic nepíše. Oficiální parte sdělovalo, že hrabě „*nach ausgestandener 16tägigen Krankheit und empfangenen heil. Sacramenten in 50. Jahre seines Alters den 30. Jänner Abends um 7. Uhr in Gott verschieden*“.¹¹⁷⁾

Pohřeb proběhl už za čtyři dny, 2. února 1777, v katedrále sv. Víta na Hradčanech, kde se v kapli sv. Zikmunda nachází černínská rodinná hrobka, a následovaly obvyklé třídní exekvie. Zkrácení doby mezi skolem a pohřbem i u hlav šlechtických domů je typické pro nastupující moderní dobu. Ještě Černínův děd se totiž v roce 1710 tak rychlého pohřbu nedočkal.¹¹⁸⁾ Ze srovnání s předky Prokopa Vojtě-

¹¹⁴⁾ Srov. Möllerovo heslo na http://encyklopedie.idu.cz/index.php/M%C3%B6ller,_Heinrich_Ferdinand. Dva Möllerovy dopisy z Prahy z 19. 10. a 12. 11. 1774 se dochovaly v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 396. V listopadovém psaní prosil Möller Černína o expresní rozhodnutí, zda si přeje, aby mu dedikoval hru Louisa. Kdyby prý odmítl, musel by to věnovat hraběti Kolovratovi. Také vyslovil přání, aby byl na premiéře přítomen „*daß gantze hochreüchsgnäff. Zcherninsche hauß*“. Hrabě dedikaci evidentně neodmítl, protože je v tisku přítomna. Möller v ní zmiňuje Černínovy „*sehtene, und glänzende Verdienste*“.

¹¹⁵⁾ http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Spole%C4%8Dnost_Johanna_Josepha_Bruniana.

¹¹⁶⁾ SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 386, list z 12. 6. 1759.

¹¹⁷⁾ Parte vydané Černínovou manželkou je uložené tamtéž, prov. kart. 398.

¹¹⁸⁾ K pohřbům v tomto období na příklade Schwarzenberků blíže Václav GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013, s. 125–161, o zkrácení doby mezi smrtí a pohřbem s. 128. O smrti a pohřbu Heřmana Jakuba více

cha vyplývají i další zásadní odlišnosti. Je např. pravděpodobné, že jeho pohřeb byl daleko levnější, protože jen zhotovení *castra doloris* pro jeho děda v katedrále sv. Víta v roce 1710 přišlo minimálně na 1900 zl. Podle vyúčtování pohřebních výdajů z roku 1777 však stačila stejná suma na celý pohřeb Prokopa Vojtěcha (účet zní na 1932 zl.). Není do toho ale bohužel započítáno žádné *castrum doloris*, které se v této době ještě běžně v kostelech v souvislosti s pohřebními obřady stavělo,¹¹⁹⁾ takže vyúčtování asi nebude kompletní. Prameny v černínském rodovém archivu však o jeho zřízení mlčí. Zato víme, že se tehdy do světa rozletěla tištěná parte oznamující Černínovu smrt (20 zl.). Truhlář musel dodat rakev (30 zl.), kterou zámečnický opatřil kování (9 zl.). Vypůjčil se černý kočár (12 zl.) a zaplatilo se ženám, jež umyly tělo hraběte Černína (2 zl.), krajskému lékaři za ohledání těla (4 zl.)¹²⁰⁾ i hlídačům, kteří pak stáli u vystaveného nebožtíka (18 zl.). Zařídilo se čtyřdenní vyzvánění v okolních kostelech, tj. jak ve sv. Vítu, tak na Strahově, v pražské loretě, u barnabitů a uršulinek, a zadalo se sloužení celkem 400 zádušních mší (200 zl.) v pěti různých kostelech.¹²¹⁾ Katedrála a zejména kaple sv. Zikmunda se musela příslušným způsobem vyzdobit, a tak se na Malé Straně a Novém Městě nakoupilo velké množství svíček (393 zl.),¹²²⁾ černínský „*haußjud*“ dodal smuteční flor za 221 zl. a malíř dostal za zhotovení 142 kusů černínských erbů necelých 50 zl. Litec navíc zhotovil za 10 zl. „*eine taffel, worauf die gröff. wapen und titl gestochen worden*“. Tyto informace svědčí nepřímo o tom, že v katedrále či spíše přímo ve zmíněné kapli muselo stát *castrum doloris*, protože velké množství svíček se kladlo právě na něj, flor se zavěšoval na stěny kaple a na oltář, na flor se umísťovaly erby a na centrální místo pak přišla deska se jménem zesnulého a s jeho titulem.¹²³⁾ Obřadu a exekvi se zúčastnila zámecká hudba (130 zl.) a hradčanská městská stráž držela při vlastním pohřbu hlidku (2 zl.). Desítky zlatých stálo smuteční oblečení pro členy rodiny. Kupovaly se látky, krejčí šil smutky a činil se i kloboučník (dohromady se za to vyplatilo přes 270 zl.). Při pohřbu se pak rozdaly almužny

Z. HOJDA a kol., *Heřman Jakub Černín I*, s. 101–104 (zemřel 8. 8. a exekvie se prý konaly až od 4. 9. 1710). V matrice však stojí, že byl pohřben již 10. 8. 1710. Viz Archiv hlavního města Prahy, Sbirka matrik, sign. VÍT N2Z1, s. 152.

¹¹⁹⁾ V. GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti*, s. 142–146.

¹²⁰⁾ Standardně se tehdy prováděla pitva. Zmíněný krajský lékař ji zřejmě provedl, pokud se tedy pitva ukrývá pod lakonickým sdělením „*von visitirung des adelichen leichs*“. Viz vyúčtování z roku 1777 uložené v SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 398.

¹²¹⁾ Mše byly rozděleny takto: v katedrále se jich mělo odsloužit 300, u kapucínů 40, u františkánů 30, u barnabitů 20 a konečně u piaristů 10. Pro srovnání: Schwarzenberkové si v této době přáli sloužit 2000 zádušních mší. Udělal to jak Adam František v roce 1728, tak Josef II. v roce 1811. V. GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti*, s. 141.

¹²²⁾ Pro srovnání: v roce 1710 přišly svíce, lampy a olej do nich na 1186 zl.! Z. HOJDA a kol., *Heřman Jakub Černín I*, s. 104, pozn. 291.

¹²³⁾ Viz V. GRUBHOFFER, *Pod závojem smrti*, s. 143.

v hodnotě 100 zl. Přes 22 zl. se také zaplatilo za poštu, jež rychle dopravila zprávu o úmrtí dědicovi černínského majetku do Salcburku.¹²⁴⁾

Poručíkem nezletilých dětí se opět stal kníže Rudolf Josef Colloredo, jenž k uspokojení některých tíživých dluhů nařídil veřejný rozprodej mobiliáře zámku v Jemčině, takže z původního zařízení milovaného sídla Prokopa Vojtěcha s výjimkou několika málo panských pokojů moc nezbylo.¹²⁵⁾

Závěr

Na začátku stála otázka, nakolik ovlivňovaly osvícenské myšlenky tu část urozené společnosti, po níž nezbyla literární díla. Na příkladu člena významného českého šlechtického rodu Prokopa Vojtěcha Černína z Chudenic bylo zkoumáno, zda zužitkoval své slibné začátky, během nichž mohl získat skvělý rozhled po tom, co hýbe Evropou. Absolvoval totiž kavalírskou cestu a v rámci ní pobyt v Nizozemí na univerzitě v Leidenu, kde studoval u Vitriaria, získal také kontakty na významné muže z britského prostředí. Proto se dalo předpokládat, že ho nějakým způsobem zasáhly, stejně jako řadu jeho současníků z elitní společnosti, tehdy módní osvícenské myšlenky.

Pramenný výzkum jasně ukázal, že hrabě Černín bohužel nenavázal na kariéry svých předků v habsburské monarchii. Nepodařilo se mu – zřejmě kvůli povrchnímu vzdělání a nerozvinutým zkušenostem se zahraničím – zapojit mezi reformátory monarchie ani získat významné zemské či dvorské funkce. Také se nesoustředil na správu statků, protože v tom nebyl dobrý a dlouhá léta bojoval s velkým zadlužením, které sám ještě zhoršoval mnoha zbytečnými dluhy. Rozhodně ho ale není možné označit jen nálepkami rozhazovačného dobráka (*Wienerisches Diarium*) či podivína. Tak se o něm vyjádřil historik František Teplý v roce 1936, když napsal, že o jeho „povaze, podivínství, myslivosti a nerozmyslu ještě před 30 lety kolovala v kraji nejedna pověst“.¹²⁶⁾ Hrabě se totiž neuzavíral na svých venkovských statcích, pravidelně se objevoval v průběhu zimní sezóny ve společnosti ve Vídni a posléze v Praze a i přes finanční potíže to byl stále jeden z nejbohatších Čechů své doby, navíc s vlivným tchánem, knížetem Rudolfem Josefem Colloredem, který se výrazným způsobem podílel na výchově svých vnoučat, Černínových potomků z prvního manželství.

¹²⁴⁾ *Nota deren funeral unkosten 1777*. SOA Třeboň, prac. Jindřichův Hradec, RA Černínů, prov. kart. 398.

¹²⁵⁾ F. TEPLÝ, *Dějiny I/4*, s. 182.

¹²⁶⁾ Tamtéž.

V řadě aspektů navazoval hrabě na životní styl svých předků a byl dítětem barokního období. Jako pravý Černín se angažoval ve svých stavebních aktivitách v pozdně barokním slohu, když zásadně přestavěl zámek Chocomyšl, zbudoval lovecký zámček Svatý Hubert na panství Petrohrad a jeho nejvýznamnějším dosud existujícím pomníkem se stala stále rozsáhlejší Jemčina na panství Jindřichův Hradec. Zřejmě patřil mezi zbožné katolíky s velkou důvěrou v kultu svatých; na Jemčině slavil svátek sv. Jana Nepomuckého a ještě v roce 1772 tam nechal vztyčit sochy nebeských ochránců proti epidemiím. Na osvicenské myšlenky určitě narazil během kavalírské cesty, jak svědčí i několik titulů z jeho knihovny. Protože ale k hlubšímu studiu a rozumovému poznání netíhl, nové filozofické myšlenky, vědecké objevy či moderní hospodářské postupy ho nezaujaly a k žádnému učeneckému kroužku rozhodně nepatřil.¹²⁷⁾ Vášnivým čtenářem se Prokop Vojtěch nestal a rozšiřování knihovny o módní osvicenské spisy se nevěnoval. Proto po něm asi také nezbylo žádné literární dílo.

Francouzsky se ale naučil a tento jazyk plynule používal. Jeho děti měly francouzské hofmistry a guvernanky a s otcem si psaly francouzsky. Tímto jazykem komunikoval běžně i se zbytkem rodiny a se šlechtickými známými. V jednom oboru se navíc velmi dobře vyznal, a to v divadle. Tato jeho záliba měla evidentně barokní kořeny, ovšem minimálně v posledních letech svého života propagoval německou činohru zacílenou nejen na společenskou elitu, ale i na středostavovské publikum. Proto nelpěl na hraní v italštině či francouzštině. Rozhled po moderních divadelních trendech zesílil díky spolupráci s Brunianovou hereckou společností v Praze v letech 1774–1776. Černín spoluformoval repertoár divadla v Kotcích a jeho štedrá podpora pomohla i při vzniku nových her z pera místních herců. Podílel se tedy na vernakularizačním procesu, tolik typickém pro středoevropské osvícenství této doby.¹²⁸⁾ Za odborníka na soudobé divadlo ho považoval i jeho švagr, salcburský arcibiskup a osvicenský reformátor Jeroným Colloredo. Jinak by mu místo impresária svého dvorského divadla nenabídl. Další mecenášské plány však Černínovi překazila smrt, jež k němu přišla v nedožitých 51 letech. To už ale dosáhl dospělosti jeho dědic Jan Rudolf a rod Černínů byl připraven se dále zapisovat do dějin Českého království i zdejší krajiny.¹²⁹⁾

¹²⁷⁾ D. TINKOVÁ, *Osvícenství jako proces*, s. 15; TÁŽ, *Osvícenství, obrození, vernakularizace či „kulturní obnova“? Dodatečné poznámky ke konceptu osvícenství jako „demokratizace vědění“ a ke vztahu osvícenství a obrození*, Cornova 10, č. 2, 2020, s. 51–64, zde s. 60–61.

¹²⁸⁾ D. TINKOVÁ, *Osvícenství jako proces*, s. 16–17; A. JAKUBCOVÁ ml., *Sedmdesátá léta*.

¹²⁹⁾ Srov. Markéta ŠANTRŮČKOVÁ, *Krajinařská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Kráském Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích*, Praha 2014; Christoph BRANDHUBER, *Johann Rudolph Graf Czernin von Chudenitz (1757–1845). Ein Leben für die Künste*, in: Roswitha Juffinger (ed.), *Residenzgalerie Salzburg. Gesamtverzeichnis der Gemälde II*, Salzburg 2010, s. 434–459.

Jiří Kubeš

PROKOP ADALBERT CZERNIN VON CHUDENITZ (1726–1777).

Bohemian Count between the Baroque and Enlightenment

SUMMARY

This study brings the first comprehensive perspective on the life of Prokop Adalbert Czernin, the count von Chudenitz (1726–1777). It strives to clarify how the count continued in his ancestors' merits, how he asserted himself in the then society and how the ideas of the Baroque period and Enlightenment encountered each other in his life and activities. The author has chosen a chronological approach and has collected basic information pertaining to the count's life from his birth to his death, which subsequently made it possible to answer postulated questions.

The study begins with information on his youth, adolescence and studies – both at home and abroad – which were topped off with a fairly brief *Grand Tour*. Young Czernin provably did not study systematically and did not become a promoter of modern ideas of the Enlightenment, as is evidenced for instance by the composition of his library collection of 1755. Upon returning from his travels, he managed to enter into a very advantageous marriage with a female member of the Colloredo family (1746) and thus gained an influential father-in-law active at the Viennese Court, yet he himself never managed to get any significant function within the land or at the Court, gaining only an honorary title of an actual secret councilor, which means that he did not manage to follow in the footsteps of his successful ancestors. It is possible that his career advancement was hampered *inter alia* by financial reasons, for the count belonged among the richest Bohemian noblemen, yet his property was burdened with enormous debts. He had inherited part of the debts, yet he partly also created them through his irresponsible administration. This meant that an official administrator of his property was appointed in 1754, whose task was to satisfy the count's creditors and to improve the financial situation of the Czernin family. His situation gradually improved, but it was never ideal, since his estates were damaged by devastating fires several times and he had to provide for his large family. He had five children from his first marriage and eleven more from his second one (1759). Out of the total number of sixteen children, ten lived to adulthood. Moreover, the count was always surrounded by his court comprising forty to fifty people.

In many aspects, Czernin behaved as a nobleman of the Baroque period. He cultivated various cults of saints, especially the cult of Saint John of Nepomuk, rebuilt his residences in the Baroque style, while investing most of his efforts to the construction of Jemčina Castle. He also defended his family fideicommissary residence in Jindřichův Hradec against interests of the ever-stronger state apparatus that wanted to turn it into military quarters, and he ran theater companies at his residences. Nevertheless, Count Czernin also participated in spreading of ideas of the Enlightenment. He traveled to Salzburg twice, where his oldest son Johann Rudolf was getting educated at the court of the count's brother-in-law, local archbishop and promoter of enlightened reforms Hieronymus Colloredo. In Prague, the count became a director of the theater in Kotce (1774–1776) and he also cooperated with the theater company of Johann Josef von Brunian. He participated in creation of its repertoire, was active in hiring of new actors and his generous support helped Brunian to settle his debts. The repertoire reflected modern trends and employed often more demanding drama in German language. Czernin was thus involved in a vernacularization process typical for the Central European Enlightenment. It is therefore obvious that the count was a man on the borderland between two ages.

Translated by Daniela Reischlová